

בסייעתא דשמיא
כסליו תשפ"ב

בארץ חיים

תאומי צביה

סיכום הלכות שמיטה

ונוסף עליו סיכום הלכות ערלה (יו"ד סי' רצ"ד)

על סדר משנה תורה להרמב"ם הלכות שמיטה ויובל א-ט ושולחן ערוך חו"מ סימן ס"ז
סיכום וערך- הצב"י אוראל זאבי

כי ממך הכל, ומידך נתנו לך.

בחסדי שמים עליי זכיתי להיות מחובשי בית המדרש 'מרכז נריה' בקרית מלאכי ת"ו. ויודע אני כי בעניותי אין בדברים שכתבתי חידוש או תוספת נופך לדכוותי, אך ייעצוני כליותי לפרסם סיכום זה לזיכוי הרבים, אולי יהיה הוא לעזר לרוצים לחזור על לימודם בדרך קצרה.

ויודע שחז"ל האריכו להוכיח את מי שאינו חוזר על תלמודו, ואחד המקורות שביטאו זאת בצורה הכי מוחשית נמצא באבות דרבי נתן (פרק כ"ד): **"הוא היה אומר יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכחה בשתי שנים. כיצד? יושב אדם ששה חדשים ואינו חוזר בה נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא. י"ב חודש ואינו חוזר בה נמצא מחליף חכמים זה בזה. י"ח חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי פרקים. כ"ד חודש ואינו חוזר בה נמצא משכח ראשי מסכתותיו. ומתוך שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכמים זה בזה ומשכח ראשי פרקים וראשי מסכתותיו סוף שיושב ודומם. ועליו אמר שלמה על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבנים נהרסה (משלי כ"ד ל' ול"א). וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו"**.

ודברים אלו הם תוכחת מגולה בראש ובראשונה לי, ומתוך כך לשאר הלומדים- האם אנו חוזרים על לימודנו? או שמא אנו מקיימים את 'דרשת' הפסוק **"כי מציון תצא תורה"**- כי מציון (המבחוץ ברבנות) תצא תורה..

ופשוט וברור שללא חזרה מתוך סיכומי הלכות שעשה אדם לעצמו קשה עד מאד לחזור בכל שישה חודשים על כל לימודו של האדם, שמתוך כך לא יימצא לו זמן ללימוד חדש, 'וקשיא למיגמר בעתיקא מחדתא'.

על כן אמרתי אולי יש לי תקוה, שעל ידי שינון מתוך סיכום זה בו נמצאים ראשי הסוגיות מהגמרא ראשונים ואחרונים עד כמה שהיה בידי הקל לתמצת ולבאר, אוכל לחזור בלני"ד על הלכות אלו בתדירות גבוהה ואולי אזכה שהדברים ימצאו חן בעיני חבריי וגם הם יפיקו תועלת מכך. וזה שכרי מכל עמלי.

וקראתי שם סיכום זה **'בארץ חיים'**, הרומז על המצווה היקרה בה עוסק הסיכום שזכינו בדורות האחרונים לשוב ולקיימה בארץ הקודש, ויהי רצון שיוזכנו הא-ל לשוב ולקיים את כל מצוות תורתו הקדושה במהרה בבניין בית הבחירה. ועוד, ששם זה רומז לשמה של נוות ביתי, שכן חיים עולה בגימטריא אביגל זאבי (עם המילים), כהודאה מעומק הלב על שטורחת ומשתדלת בצרכי הבית ובגידול ילדינו **יסכה** מנב"ת **ואלקנה** נ"י. ובטוהר ליבה משתדלת לדחוף אותי להתעלות בלימוד, וגדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים! ובזכות כל זאת יזכה אותה הא-ל בחיים בריאים ושמחים ברוחניות וגשמיות. ויהי רצון שזוכה להעמיד דור ישרים מבורך לעבודתו יתברך, אמן.

ובעמדי על הדפוס זכינו אני ונוות ביתי להולדת בנים זכרים- **תאומי צביה** נ"י, וכמזכרת הודיה על כך חקקתי זאת בשם החוברת, תהילות לא-ל עליון.

תודתי נתונה להורי היקרים **אבי מורי אבישי זאבי ואימי הורתי קלי רחל** שחזקוני ברוחניות וגשמיות מעודי עד היום הזה, ולא חשכו ממני מאומה. תפילתי שאזכה להיות 'בן חכם ישמח אב', ואשמח אתכם שמחה אמיתית, בבריאות הנפש והגוף לאורך ימים ושנים. עד בניית בית עולמים.

כמו כן ברצוני להודות לחמי וחמותי היקרים- **הרב משה עמר שליט"א ומרת אילנה עמר** מנב"ת, שעודדוני וסייעו לי כדי שאוכל לשבת וללמוד ברציפות בכולל. ישלם ה' שכרכם ותזכו לבריאות הנפש והגוף לאורך ימים ושנים. עד עמוד כהן לאורים ותומים.

תודה שלוחה למו"ר **הרב אשר בנימיני שליט"א**, ראש כולל מרכז נריה, ו**הרב אשר יעקב אבידן שליט"א** שלימדו אותי וכיוונו אותי בלימודי. יהי רצון שבורא עולם ירבה גבולכם בתלמידים ותזכו לבריות גופא ונהורא מעלייא. עד בוא ינון ואליה.

בצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה' ואפיל תחינתי שיוזכני להיות מיודעי שמו ולעשות רצונו כרצונו בלבב שלם ובנפש חפצה, להתעלות במדרגות העבודה- האהבה והיראה, עד אשר יזרח על עם ישראל אורו של עולם בבוא הגואל, ונזכה לחזות בהתגשמות דברי הנביא- **'כי מלאה הארץ דעה את ה'- כמים לים מכסים'**.

נאום זעירא דמן חברי- אוראל בן אאמו"ר אבישי למשפחת זארב (זאבי)

'ונתת יד ושם בביתך למקודשי, עריכת נר לבן ישי להעלות נר תמיד'

לרפואת דודי אשר בן מרסדס ושמעון בן חמו הי"ו

ולהבדיל לעילוי נשמות יקירינו

סבי משה בן מוסא זארב ז"ל וסבתי מזל זאבי בת סאלם ז"ל

סבי שמעון בן-חמו בן אסתר ז"ל וסבתי מרסדס בן- חמו בת שמחה ז"ל

מו"ר הרב יוסף בן סעיד עמר זצ"ל ורעייתו צביה עמר בת סאלם ז"ל

סב רעייתי סעיד בן יוסף ג'מיל ז"ל ורעייתו מסעודה ג'מיל בת מרים ז"ל

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים, עם שאר אחינו בית ישראל- אמן

סיכום הלכות שמיטה

פרק ראשון

א מצות עשה לשבת מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנתאמר וישבתה הארץ שבת לה ונאמר בפרש"י ובקציר תשבת. וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנתאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר:

במועד קטן (ג.)- מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא: דאהני תולדות - מיחייב, אאחרוניתא - לא מיחייב.

במכילתא- והלא הכרם והזית בכלל היו, ולמה יצאו? להקיש אליהם- מה כרם מיוחד שהוא בעשה ועוברין עליו בלא תעשה, כך כל שהוא בעשה עוברין עליו בלא תעשה.

ב אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה. ואחד הפרם ואחד שאר האילנות: ג וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה. ולמה פרטן הפתוב? לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן. אבל מכין אותו מכת מרדות:

ד כיצד. החופר או החורש לצרף הפרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ. וכן המבריך או המרקיב או הנוטעי וכיוצא בהן מעבודת האילנות. מכין אותו מכת מרדות מדברייהן: (מו"ק ג.)

בירושלמי (ד,ד)- רשב"ג אומר- נוטעין אילן סרק בשביעית. (ומשמע שחכמים חולקים. כס"מ) ה אין נוטעין בשביעית אפלו אילן סרק.

ו לא נחתך היבולת מן האילנות. ולא יפרק העליון והבדלים היבשים. ולא יאבק את צמרתו באבק. ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת. ולא יסוף את הנטיעות בדבר שיש לו זיהומא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך. ולא יסוף את הפגיון. ולא יקב או תן. ולא יכרף את הנטיעות. ולא יקטם אותם. ולא יפסג את האילנות. וכן שאר כל עבודת האילן. ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות:

ו אין מציתין את האור באישת הקנים מפני שהיא עבודת קרקע. ואין מלמדין את הפרה לחרש אלא בחול. ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית. ומקימין האלוניי בראש הגג אבל אין משקין אותו: (ירושלמי)

במו"ק (ג.)- אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי (קשקוש היינו עידור- רש"י) הו; חד אברויי אילני, וחד

^א בגמרא נחלקו ר"י ור"א האם לוקים על חרישה מהתורה, ופסק רבנו שלא לוקים, כי: 1. מספק לא מלקים. 2. כך משמע מדברי רבא. 3. בירושלמי מבואר שר"י סבר שלא לוקים. כס"מ. ^ב מהרמב"ם משמע שנטיעה היא איסור דרבנן. וכ"כ ר"ת. אך הר"ש סובר שלא ייתכן שזימור שנועד להצמיח אסור מהתורה ונטיעה אסורה מדרבנן. וכך הבין החזו"א ברמב"ם. ^ג כל המלאכות הללו כתובות במשנה שמותר לעשותן בערב שביעית, ומשמע מתוך כך שבשביעית עצמה הן אסורות. רדב"ז. (לביאור המלאכות עיין פ"ג הלכה ח) ^ד הכס"מ ביאר שהשמיענו שמותר לקיים ירקות שעלו בראש הגג. (ואין לחוש בהם לספיחין, כיוון שאין דרך לזרוע שם) ^ה אך הרדב"ז ביאר שהאלווי הוא קיקיון העולה בראש הגג והשמש מייבשו ולכן מותר לעשות לו גג מהשמש שלא תשרפנו. ^ו ודלא כרשב"ג שם הסובר שמותר להצית את האור בקנים ומותר ללמד את הפרה לחרוש בשדה.

סתומי פילי. אברויי אילן אסור, סתומי פילי (בקעי האילן) שרי.

ז סוקרין את האילן בסקרא וטוענין אותו באבנים. (תוספתא)

ועודרין תחת הגפנים. והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתם את הפצימים מתר:

משנה במו"ק- רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה... וחכמים מתירין.

בירושלמי מבואר שמחלוקתם בנטועים עשר לבית סאה. משנה פ"ב י- ומרביצין בעפר לבן, דברי רבי שמעון, רבי אליעזר בן יעקב אומר.

ח משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר. וכן שדה האילנות אם היו מרחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן. אבל לא ישקו את כל השדה. ואם היו מקרבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן.

וכן עפר הלבו מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו:

במו"ק (ג.)- יכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים- תלמוד לומר: שדך לא תזרע.

ט ועושין עוגיות לגפנים. ועושין את אמות המים פתחלה וממלאין את הנקעים מים:

י ומפני מה התירו כל אלה? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והואיל ואסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדברייהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שבארנו:

בסנהדרין (כו.)- משרבו האנסין, ומאי נינהו- ארנונא. כדמכריז רבי ינאי: פוקו וזרעו בשביעית, משום ארנונא. חזרו לומר: אוספין- כשרין, סוחרין (בכמות מסחרית^א) - פסולין.

חלק מהראשונים ביארו שההיתר לזרוע הוא משום ששביעית בזמן הזה דרבנן (רש"י) או שמדובר על מקומות שכבשו עולי מצרים בלבד (ראב"ד) שכן האונס שכאן הוא אונס ממוני. אך מהרמב"ם עולה שזהו חשש חיי נפש, ועל כן מותר בכל זמן ובכל מקום. (רדב"ז)

יא משרבו האנסין והטילו מלכי עפויים על ישראל לעשות מחנות לחילותיהן התירו לזרע בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד.

וכן מי שפפאו אגס לעשות בשביעית בחנם^ב כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה:

^א צביעת עץ שיבולו דל, כדי שהעוברים ושבים יבקשו עליו רחמים. ^ב שמים אבנים על שורשיו להתיש כוחו כדי שלא ישיר הפירות. ^ג שדה שהאילנות בו נטועים במרווח גדול וניתן לזרוע בו. ר"מ. ^ד הר"ש הביא ברייתא במו"ק (ו:) - מרביצין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית. ^ה ומה ששנינו בתחילת המסכת שלא עושים עוגיות לגפנים הוא דוקא במועד ולא בשביעית. כס"מ ורדב"ז. ^ו כלל זה ע"פ המבואר במו"ק ג. (והובא בהקדמה להלכה ז) שיש להבחין בין אברויי לאוקמי. ^ז או בצורה של קניה ומכירה. ר"ש. ^ח כדי שלא יבואו להערים הצריך שיעבוד בחינם. כס"מ.

יב הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר. (משנה תרומות) מפני שישראל חשודין על השביעית. אם תאמר בשוגג יקנס לאמר המזיד שוגג הייתי: (גיטין נג:)

משנה פ"ד ב- שדה שנתקוצה (הסרת קוצים), תזרע במוצאי שביעית. שנטייבה (נחרשה היטב) או שנדירה (זובלה באיסור), לא תזרע במוצאי שביעית. משנה פ"ד ג- חוכרין נירין מן הנכרים בשביעית, אבל לא מישראל.

יג החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית. ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו.

ואם מת יזרענה בנו: (ירושלמי)

יד המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית. או שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו ומתן לו לזרעה במוצאי שביעית:

משנה פ"ה ב- הטומן את הלוי בשביעית, רבי מאיר אומר, לא יפחות מסאתים, עד גבה שלשה טפחים, וטפח עפר על גביו. וחכמים אומרים, לא יפחות מארבעת קבים, עד גבה טפח, וטפח עפר על גביו. וטומנו במקום דריסת אדם:

משנה פ"ב י- ממרסוין בארז בשביעית, רבי שמעון אומר, אבל אין מכסחין:

טו הטומן לפת וצננות וכיוצא בהן בשביעית אם היו מקצת העליון מגליו אינו חושש ואם לאו אסורי. הטומן את הלוי וכיוצא בהן לא יפחות מארבע קבים על גבה טפח וטפח עפר על גביו. וטומנו במקום דריסת האדם כדי שלא יצמח. ומתן למרס בארז בשביעית אבל לא יכסח:

משנה פ"ד א- בראשונה היו אומרים, מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו, כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו, את הגס הגס. משרבו עוברי עברה, התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה, וזה מלקט מתוך של זה, שלא בטובה, ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות:

בירושלמי כתוב שלב שלישי בגזירה, שמתוך שהיו רואים שלוקטים בטובה כל אחד משל חברו התקינו שיהיו לוקחים מחוץ לעיר ולא משדות של אנשים. הר"ש פסק כך להלכה אך הרמב"ם לא הביא זאת (עי"פ הבנתו בירושלמי).

טז בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו. והוא שיטל הגס הגס כדי שלא יתכונן לנקות הארץ. אבל משדה חברו נוטל בין דק בין גס. משרבו עוברי עברה שמתכונן לנקות ואומרין הגס הגס אנו נוטלין. אסרו לטל אדם משדהו אלא מתוך שדה חברו והוא שלא ילקט בטובה. שלא יאמר לו ראה כמה טוב עשיתי לך שיהי נקי שדה:

יז היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניו. שבהמתו מוכחת עליו. וכן אם היתה שם כירתו מלקט הפל ומדליק. שפירתו מוכחת עליו: (ירושלמי)

משנה פ"ד ד- המדל בזיתים, בית שמאי אומרים, יגום. ובית הלל אומרים, ישרש. ומודים במחליק, עד שיגום. איזה הוא המדל, אחד או שנים. המחליק, שלשה, זה בצד

זה. כמה דברים אומרים, מתוך שלו, אבל מתוך של חברו, אף המחליק, ישרש:

יח הקוצץ אילן או שנים לעצים הרי זה מתן לשרשן. קצץ שלשה או יותר זה בצד זה לא ישרש. שהרי מתקן את הארץ. אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ. כמה דברים אומרים מתוך שלו. אבל משדה חברו מתן לשרש: יט המבקיע בזית לטל עצים לא יחפה מקום הבקוע בעפר מפני שהיא עבודה אבל מכסה באבנים או בקש"י: (משנה פ"ד ה)

משנה פ"ד ו- המזנב בגפנים והקוצץ קנים, רבי יוסי הגלילי אומר, ירחיק טפח. רבי עקיבא אומר, קוצץ כדרכו, בקרדם או במגל, ובמגרה, ובכל מה שירצה.

כ המזנב בגפנים והקוצץ קנים הרי זה קוצץ כדרכו בקרדם ובמגל ובמגרה ובכל מה שירצה:

משנה פ"ד ה- אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית, מפני שהיא עבודה. רבי יהודה אומר, כדרכה, אסור, אלא או מגביה עשרה טפחים, או גומם מעל הארץ:

כא אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית כדרך שקוצצין בשאר השנים מפני שקציצתה עבודת אילן. שבקציצה זו תגדל ותוסיף. ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה:

כב כיצד קוצצה מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים. אילן שנפסח קושרין אותו בשביעית. לא שיעלה אלא שלא יוסיף: (משנה פ"ד ו)

פרק שני

משנה פ"ג א-ב- מאימתי מוציאו זבלים לאשפתות? משפיקו עובדי עבודה, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, משפיקו. רבי יוסי אומר, משפיקו:

עד כמה מזבלין, עד שלש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך. מוסיפין על המשפלות, ואין מוסיפין על האשפתות. רבי שמעון אומר, אף על האשפתות:

א לא יוציא אדם זבלים מחצרו ויתן בתוך שדהו בשביעית מפני שנתקן שדהו שנתקן יפה לזריעה. ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה מתן. ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבר זמן שמוזבלין בו לעבודת הארץ והוא משפיקו המתוק. ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהיה נפרת שהיא אשפה. ואם ירצה להוסיף מוסיף. הנה לו דבר מעט מוסיף עליו והולך. ולא יעשה בכל בית סאה יותר משלש אשפתות:

משנה פ"ג ג- עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה. יתר מכאן, מחציב, דברי רבי שמעון. וחכמים אוסרין, עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה, אדם את זבלו אוצר. רבי מאיר אוסר, עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה. הנה לו דבר מעט, מוסיף עליו והולך. רבי אלעזר בן עזריה אוסר, עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה, או עד שיתן על הסלע:

¹ קוצץ את זנבות הגפן. ר"מ.
² מתוך הוא עשב מר, ונקרא כך בלשון סגי נהור. רמב"ם. ולר"ש היינו הזבל שממתיק את הפירות. (ובמקום אחר פירש שהכוונה ללחלוחית הקרקע שנעשית בקעים)
³ בירושלמי פירשו בשני אופנים. א. היה לו דבר מועט בתוך שדהו, מוסיף עליו והולך. ב. היה לו דבר מועט בתוך ביתו מותר לו להוציאו ולהוסיף עליו. ר"ש.

^א משום שאין זו עבודת קרקע ממש. רדב"ז.
^ב שדה האורז מוצפת במים, והמירוס היינו לערב את המים עם צמחי האורז והאדמה שביניהם. ר"ש. ומלאכה זו לאוקמי.
^ג כאשר כולו טמון הוא דרך זריעה, משא"כ כשמקצת עליו מגולין. רדב"ז.
^ד הרדב"ז כתב שאף משדה חברו מותר ליטול רק את הגס הגס.
^ה שאינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש. ר"ש.

ב והרופה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוף בית סאה עושה. והרופה לעשות זבלו אוצר עושה:
ג היה מעמיד הזבל על הסלע או שהעמיק בארץ שלשה טפחים והערים הזבל או שבנה על הארץ גבה שלשה והעמיד עליו הזבל. אינו צריך שעור. אפלו עשה כן כמה אשפתות לתוף בית סאה בין גדולות בין קטנות מתר. שהרי הדבר נפר שאינו לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל:

משנה פ"ג ד- המדיר את שדהו, עושה סהר לבית סאתים, עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית. נמצא מדיר בית ארבעת סאין. רבן שמעון בן גמליאל אומר, בית שמונת סאין. היתה כל שדהו בית ארבעת סאין, משיר ממנה מקצת, מפני מראית העין, ומוציא מן הסהר ונותן לתוף שדהו כדרך המזבלין:

ד מתר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוף שדהו כדרך כל מכניסי זבל. והעושה דיר בתוף שדהו בשביעית לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן לתוכו. וכשזבלו את כל הדיר מניח דפן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו. נמצא מזבל בתוף שדהו בית ארבעת סאין:¹

ה היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משיר ממנה מקצת מפני מראית העין. כדי שיצדעו הפל שהצאן הטילו בה ונדיירה. ולא יאמרו זבל זה כל שדהו בשביעית:

משנה פ"ג ה- לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוף שדהו, עד שיהיו בו שלש מורביות, שהם שלש על שלש על רום שלש, שעורן עשרים ושבע אבנים:

ו לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוף שדהו בשביעית שמא יאמרו לתקן שדהו נתפון שישיר ממנה הסלע. ואם התחיל מקדם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים ברבוע שלש על שלש על רום שלש כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזה הרי זה מתר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה:

ז גדר של אבנים שיש בגבהו עשרה טפחים או יתר ורצה לטל כל אבניו אם היו בו עשר אבנים או יתר כל אחת מהן משוי שנים או גדולות מזה הרי זה נוטל שהרופה יודע שלצד האבנים הוא נוטל. היה פחות מעשרה או שהיו

^א לר"ש הכוונה שעושה סה"כ בית ח סאין. אך לרמב"ם עושה בית ח סאין חוץ מבית סאתיים הראשון.

^ב הרמב"ד השיג על הרמב"ם וכתב שכל ההיתר להכניס צאן לתוף שדהו הוא דוקא שלא לצורך זיבול. ובסיוס שהותם שם לוקח את הזבל משם ומעמידהו בשדה כדרך המזבלים. וכ"פ הר"ש. אך בפיה"מ לרמב"ם משמע שמותר להעמיד את הצאן על דעת לזבל את השדה, משום שעושה זאת באופן שלא ניכר שזו מטרתו ונעשה בגרמא. וכן ביאר מהר"י קורקוס. (אך הרדב"ז ביאר שאף לרמב"ם אסור להתכוון לזבל שדהו) עוד ביאר הכס"מ שמלשון הרמב"ם עולה שמותר להוציא מהסהר כדי לזבל שדהו, ואין צורך להמתין דוקא שיעקור את הרוחות ואח"כ יוציא משם זבל לשדה.

^ג לר"ש הכוונה שצריך שיהיו אבנים גלויים בשיעור זה, ואז מותר לחצוב משם אף אם לא התחיל קודם שביעית. אך לרמב"ם הכל תלוי אם התחיל לחצוב קודם שביעית או לא. (לר"ש שיעור עשרים ושבע אבנים הוא בכל שורה).

^ד ומדובר שיש לו בניין ובניינו מוכיח עליו. שאל"כ מי יכול לדעת מה מחשבתו? רדב"ז.

^ה דין קבלן נזכר במשנה אחרת (ופסקה הרמב"ם בהלכה י"ב) ומשם למד הרמב"ם לכאן. רדב"ז.

^ו היינו שמותר ליטול את כל האבנים אגב אותן האבנים הגדולות. שאל"כ אין חידוש שהרי בנטילת האבנים הגדולות אין נראה כמתקן שדהו. ר"ש ורדב"ז.

פחות מעשר אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים נוטל עד שנינים טפח סמוך לארץ:

ח כמה דברים אמורים בשנתפון לתקן שדהו (או) שהתחיל לטל בשביעית. אבל אם לא נתפון לתקן שדהו או שהתחיל מקדם שביעית נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום וגומים עד לארץ. וכן אם היה נוטל משדה חברו אף על פי שהוא קבלו"ה גומים עד לארץ: (משנה פ"ג ו)

משנה פ"ג ז- אבנים שזעזעו המחרשה, או שהיו מכסות ונתגלו, אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים, הרי אלו ינטלו. בירושלמי מבואר שכיוון שראויות שתזעזע אותן המחרשה- מותרות.

ט אבנים שראויות שתזעזע אותן המחרשה או שהיו מכסות ונתגלו. אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים הרי זה מתר לטול אותן. הרי קטנות מזה לא ינטלו:

י המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. וכן אם היה לו בשדהו גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. ואם יש תחתיהן סלע או קש יטל את כולן: (משנה פ"ג ז)

משנה פ"ג ח- אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקן לשביעית. אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים, מפני שהוא מתקן למוציא שביעית. ולא יסמך בעפר, אבל עושה הוא חיץ.¹ כל אבן שהוא יכול לפשט את ידו ולטלה, הרי זו תנטל:

יא לא ימלא אדם גיא עפר או יתקינו בעפר מפני שמתקן את הארץ. אבל עושה הוא חיץ על פני הגיא. וכל אבן שייכול לפשט את ידו ולטלה והוא עומד על שפת הגיא הרי זו תנטל:

משנה פ"ג ט- אבני כתף, באות מכל מקום. והקבלן, מביא מכל מקום. ואלו הם אבני כתף, כל שאינה יכולה להנטל באחת יד, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר, אבני כתף כשמן, כל שהן נטלות שתים שלש על הכתף:

יב אבני כתף והם הנטלות שתים שלש על הכתף מתר להביאן מכל מקום בין משדה חברו בין משדהו. וכן הקבלן

^י הכס"מ תמה על הרמב"ם שהשמיט את החילוק בין ערב שביעית לשביעית. והשאר בצ"ע. (ותמהתי שהרי בפ"ג הלכה י הזכיר זאת במפורש. וצ"ע. אב"א)

^ח הרמב"ד ביאר שמותר לעשות את המדרגה רק מאבנים ולא מעפר משום שמכשירה לזריעה. אך הרמב"ם ביאר שהאיסור הוא להשיב את העפר שנותר לו אחר עשיית המדרגה לתוך הגיא.

^ה הר"ש כתב שמותר לעשות חניץ רק מאבנים אך לא ישים בין האבנים עפר וטיט כיוון שנראה יותר שמתכוון להשקות מהם שדהו. ותמה על כך הרדב"ז, שאם לא ישים טיט, יש חשש החלקה (המעין בר"ש יראה שחשש החלקה הוא רק בעניין המדרגות ולא בחיץ. אב"א) ומה הועיל בעשייתו, ועוד, שמצינו שהתירו להשקות באופנים מסויימים בשמיטה.

^ו לרמב"ם קבלן הוא מי שקיבל שדה באריסות, ומותר לו להביא אף מאותו השדה מכיוון שלא ברור שיקבל את השדה הזו בשנה הבאה ולכן לא חוששים שעושה לצורך תיקון השדה. רדב"ז.

^ז הר"ש כתב שיש מפרשים שקבלן היינו הבונה בניינים.

^ח הרמב"ד פירש שקבלן הוא מי שקיבל על עצמו לעשות חיץ בשדה ולא חוששים שמא הוא מתכוון לחלק את השדה (הכס"מ תמה על הרמב"ד, מה איסור יש בחלוקת השדה? ואולי ניתן לומר שכאשר מחלק השדה הריהו מכינו לזריעה ואסור משום מראית העין. אב"א).

מביא מכל מקום ואפלו אבנים גדולות בין משדה שקבלה בין משדה שלא קבלה:

יג פרצה שהיא סוגה בעפר אם אינה מכשלת את הרבים אסור לבנותה. ואם הייתה מכשלת את הרבים או שלא הייתה סוגה בעפר אלא פתוחה לרשות הרבים מתר לבנותה: (ירושלמי)

משנה פ"ג י- הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים, מתר להעמיק עד הסלע. מה יעשה בעפר, צוברו ברשות הרבים ומתקנו, דברי רבי יהושע.

רבי עקיבא אומר, כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים, כך לא יתקנו. מה יעשה בעפר, צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין. וכן החופר בור ושיח ומערה:

יד אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חברו. אבל בונה גדר בינו ובין רשות הרבים. ומתר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו כדרך כל מעמידין זבל. וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים:

פרק שלישי

משנה פ"א א- עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית. בית שמאי אומרים, כל זמן שהוא יפה לפרי. ובית הלל אומרים, עד העצרת. וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו:

משנה פ"ב א- עד אימתי חורשין בשדה הלבן (שדה תבואה, ונקרא כך כי אין שם צל. ר"ש) ערב שביעית. עד שתכלה הלחה, כל זמן שבני אדם חורשים לטע במקשאות ובמדלעות. אמר רבי שמעון, נתת תורת כל אחד ואחד בידי, אלא בשדה הלבן עד הפסח, ובשדה האילן עד עצרת: משנה פ"א ד- שְׁנָאֲמַרִי בְחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֵּת, אֵין צָרִיךְ לומר חריש וקציר של שביעית, אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית, וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. רבי ישמעאל אומר, מה חריש רשות, אף קציר רשות, יצא קציר העמר:

א עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני. מפני שהוא מתקנה לשביעית.

^א יד האי פרצה שהיא סוגה בעפר פעמים שהיא מכשלת את הרבים כגון שאין סתימתה שוה לשאר הכותל אלא כגון שעשו תל עפר על הפרצה לסותמה ובני אדם נכשלים בה או שהיתה פתוחה לר"ה ויש בה נזק לרבים מותר לבנותה כיון שיש נזק לרבים אבל אם היא סתומה ואינה מכשלת את הרבים אסור לבנותה שאינו מכין אלא לתקן שדהו והא דתנן מקרין את הפרצה במועד, ובשביעית בונה כדרכו היינו בפרצה שהיא מזקת את הרבים כגון פרצה בינו לבין ר"ה אי נמי שהיא סתומה בעפר ומכשלת את הרבים אבל פרצה שבין שדהו לשדהו של חברו אסור לבנותה וזהו שכתב בסמוך אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדהו חברו והטעם דלמא מימליך וזרע ליה. רדב"ז.

^ב בירושלמי מבואר שהטעם לתאריך זה הוא משום שמשם והלאה החרישה משירה את פירותיו של האילן (באילן מאכל) ומכחישה את כוחו (באילן סרק).

^ג בר"ה ט. מובא שזו דעת ר"ע. אך לרבי ישמעאל אסור החרישה 30 יום קודם השביעית הוא מהלמ"מ "וכי גמירי הלמ"מ בזמן שביהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים" (מו"ק ד) ולכן ר"ג ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו והתירום. ברמב"ם מבואר שחכמים הוסיפו לגזור את השיעור המבואר במשניות.

^ד בירושלמי מבואר שהטעם ששיערו בתאנה מכיוון שפירותיה גסין והיא עושה הרבה יבול.

^ה לרמב"ם- כל האילנות יחד צריכים להיות ראויים לעשות שיעור זה. ולר"ש- כל אילן ואילן צריך.

^ו שני שוורים עם העול שלהם- ארבע אמות. שבשיעור פחות מכן הם עשויין להיעקר. ר"ש.

ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שְׁנָאֲסַר מפי השמועה. ונזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת. ושדה הלבן עד הפסח. ובזמן שאין מקדש מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדן תורה:

ב אי זו היא שדה האילן. כל שלשה אילנות לבית סאה. אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל ואפלו הן של שלשה אנשים רואין אותן כאלו הם תאנים. אם ראויין לעשות כפר דבלה של ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילם. והוא שיהיה רחוק בין כל אחד ואחד כדי שיהיה תבקר וכול לעבר בכליו: (משנה פ"א ב-ה)

ג היו פחות משלשה לבית סאה. או שהיו שלשה ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יתר והשנים אינן ראויין לעשות. או שנים ראויין לעשות אפלו מאה מנה ואחד אינו עושה. אין חורשין להן אלא לצרכם והוא מלא האורה וסלו חוצה לוי: (משנה פ"א ב-ה)

ד היו משלשה ועד תשעה וראויין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן ואף על פיה שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות: (משנה פ"א ד)

ה היו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר בין עושין בין אינם עושין חורשין כל בית סאה בשבילן. עשור נטיעות מפירות לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ודבר זה הלכה למשה מסיני: (משנה פ"א ד)

משנה פ"א ז- הנטיעות והדלועים, מצטרפין לתוך בית סאה. רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל עשרה דלועים לבית סאה, חורשין כל בית סאה עד ראש השנה. בירושלמי הצריכו שהנטיעות יהיו רוב ביחס לדלועים. ו היו עשירות שורה אחת (או) מקפות עטרה^א אין חורשין להן אלא צרפן לכל אחד ואחד. (משנה פ"א ו) והדלועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה:

^א בשנות אליהו ביאר שיעור האורה וסלו הוא 2 אמות. בירושלמי (פ"א ה"ג) רבי ביבי בשם רבי חנינא ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים זעירא ב"ר חנינא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעין. הראב"ד פסק (ע"פ הבנתו בירושלמי) שאף מגי ועד ט' צריך שכל אחד יעשה חלק מסי' מנה, לדוג' אם יש ט אילנות, כל אחד צריך לעשות תשיעית ככר. וכ"פ הר"ש. וביישוב הרמב"ם כתב הכס"מ שפסק כרב ביבי שמצריך שיעשה ככר דבילה. ולא כזעירא הסובר שכל שלושה אילנות צריכים לעשות ככר דבילה, ובסה"כ ט' אילנות צריכים לעשות ג ככרות. והרדב"ז כתב שהרמב"ם מפרש הירושלמי לענין חלוקת האילנות בקרקע, ומכיוון שרק לענין נטיעות מצינו שצריך שיהיו מחולקות בקרקע (שלא יונקות הרבה, משא"כ באילנות שחרישת בית סאה מועילה להם ששורשיהם גדולים), לא פסק בירושלמי הזה.

^ב בנטיעות לא כתב 'או יתר', ומשמע שאם הם יותר מעשר לבית סאה אסור, שעומדות להיעקר. רדב"ז.

^ג כך מבואר בסוכה מד.

^ד בירושלמי נאמר שזה בדלעת יוונית דווקא. (כנראה משום גדולה)

^ה לרמב"ם הכוונה שנטועות בשורה ואינן מפוזרות. ולר"ש הכוונה שנטועות בצפיפות, ונראה כחורש לצורך הכשרת הקרקע ולא לצורך האילן.

^ו לרמב"ם היינו שנטועות בחצי עיגול. לרא"ש היינו שנטועות בעיגול. ולר"ש היינו שעשה להם גדר מסביבם.

משנה פ"א ח- עד אימתי נקראו נטיעות. רבי אלעזר בן עזריה אומר, עד שיחלוף. רבי יהושע אומר, בת שבע שנים. רבי עקיבא אומר, נטיעה כשמה.¹
ז אי זו היא נטיעה זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה:

משנה פ"א ח- אילן שנגמם והוציא חליפין, מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה, כאילן, דברי רבי שמעון:
ח אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה הרי הוא כאילן. מטפח ולמטה הרי הוא כנטיעה:

משנה פ"ב ב-ה- מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה. וכן בבית השלחין.

מזבלין (מסירים היבלת), מפרקין (מסירים עלים מהעץ), מאבקין (מכסים השורשים בעפר. ר"ש). או מפזרים אבק להועיל לעץ. ר"מ, מעשנין (מעלים עשן כדי להפיל ולהמית התולעים), עד ראש השנה. רבי שמעון אומר, אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית:

מסקלין (מסירים אבנים) עד ראש השנה. מקרסמין (זימור. ר"ש. או כריתת ראש השיבולת. ר"מ), מזרדין (כורתים הענפים המרובים), מפסלין (כמו פסולת, לכרות הענפים היבשים. ר"מ. או שנוטל כל הענפים כדי שיתעבה הגזע. ר"ש), עד ראש השנה. רבי יהושע אומר, כזרודה וכפסולה של חמשית, כך של ששית. רבי שמעון אומר, כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן, רשאי אני בפסולו:

מזהמין (כדי להרחיק התולעים. ר"מ. או כדי לרפא את העץ. ר"ש) את הנטיעות, וכורכין אותן (מפני השמש או הקור. ר"ש. או כדי שיעלו הענפים למעלה. ר"מ), וקוטמין אותן (נותנים עליהם אפר. ערוך. או שוברים את ראשיהם. ר"ש), ועושין להן בתים (להגן עליהם מגשם ושמש. ר"מ. או שהכוונה שעושים סביבם ערוגה וממלאים עפר. ר"ש), ומשקין אותן, עד ראש השנה. רבי אלעזר בר צדוק אומר, אף משקה הוא את הנוף בשביעית, אבל לא את העקר:

סכין את הפגים ומנקבים אותם (כדי שיכנס בהם הגשמים) השמן ויתבשלו מהר. ר"ש, עד ראש השנה.
ט וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו. אבל בזמן הזה מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה.

אף בזמן המקדש מתר לסקל ולזבל השדות ולעדר המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ראש השנה. ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכורכין וקוטמין אותן. ועושין להם בתים ומשקין אותם. וסכין את הפגין ומנקבין אותן. כל עבודות אלו מתרות בערב שביעית עד ראש השנה של שביעית ואפלו בזמן המקדש:

משנה פ"ב ה- פגי ערב שביעית שנקנסו לשביעית, ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית, לא סכין ולא מנקבין אותן. רבי יהודה אומר, מקום שנהגו לסוף, אינן סכין, מפני שהיא עבודה. מקום שנהגו שלא לסוף, סכין.

¹ בירושלמי הובאו שני פירושים- עד שיחללם בשנה רביעית או עד שיעשו חולין מאליהם בשנה חמישית. רמב"ם.

² הר"ש ביאר שהיינו עד גיל שנה. אך הרמב"ם לא כתב כן.

³ הכס"מ תמה על הרמב"ם שפסק כר"ש, שהרי הועמד בירושלמי בשיטתו. והשאר בצ"ע. (ועוד קשה, שבהלכות ערלה פסק הרמב"ם אחרת מר"ש! אבי"א)

⁴ וכמו שזירוד של שנה אחת עובר לשנה הבאה, כך גם מותר לזרד בשביעית את פירות השישית. (ר"ש) ולרמב"ם הכוונה שאין לזרד אלא עד זמן שרגילים לזרד בעצים בכל שנה.

י פגי ערב שביעית שנקנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין.
ובזמן המקדש אין בזמן מדלעות על פי הגאולות ערב שביעית משפסקו הגשמים. מפני שהוא מתקן לשביעית: (משנה פ"ג ח)

משנה פ"ב ו- אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה. ואם נטע או הבריך או הרכיב, יעקור. רבי יהודה אומר, כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, לשתי שבתות:

בר"ה (י): מבואר שעל הזמנים המבוארים במשנה לעניין קליטה, יש להוסיף 30 יום שיחשבו כשנה לשנות האילן.

יא אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלט הנטיעה ותשקה אחר הקליטה שלשים יום קדם ראש השנה של שביעית. וסתרם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמה לאמר הוואה בשביעית נטעו. נמצאת אומר שהנטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קדם ראש השנה במ"ד יום קדם. פחות מכן יעקר.

ואם לא עקר הפרות מתרין. ואם מת קדם שיעקר מחיבין את היורש לעקר: (ירושלמי)

פרק רביעי:

משנה פ"ד ב- שדה שנטתבה, בית שמאי אומרים, אין אוכלין פרותיה בשביעית, ובית הלל אומרים, אוכלין.

א כל שתוציא הארץ בשנה שביעית. בין מן הזרע שגפלו בה מקדם שביעית. בין מן העקרים שנקצרו מקדם וחרזו ועשו ושניהם נקראו ספיח. בין מן העשבים והתירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע. הכל מתר לאכלו מן התורה שנתאמר (ויקרא כה-ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

ואפלו שדה שנטתבה בשביעית וצמחה פרותיה מתרין באכילה.

וזה שנתאמר (ויקרא כה-ה) את ספיח קצירך לא תקצורו שלא יקצר קצירך שקוצר בכל שנה. ואם קצר קצירך הקוצרין לוקה. כגון שקצר כל השדה והעמיד פרי ודש בבקר. או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו. אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל: (תורת כהנים)

ספרא בהר (ג, ד)- הן לא נזרע ולא נאסוף... אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית. וחכמים אומרים- אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים.

משנה פ"ט א- הפגם, והירבוזין השוטים, והחלגלוגית, כסבר שבהרים, והכפרס שבנהרות, והגרגר של אפר, פטורין מן המעשרות, ונלקחין מכל אדם בשביעית, שאין פיצא בהם נשמר. רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל, מתרין, שלא נחשדו עליהן עוברי עברה. רבי שמעון אומר, כל

¹ ר"ת ביאר שרק בחרישה יש תוספת שביעית דאורייתא ולכן החמירו חכמים לאסור גם קודם מפסח ומעצרת. אך הר"ש כתב שלא ייתכן לומר כן, שנטיעה לא חמורה פחות מחרישה. והטעם שלא החמירו בנטיעה, מכיוון שלא שייך לומר שנטע רק לצורך שביעית (כמו בחרישה שמועילה רק לשנה אחת).

² לדעת ר"ת מה שהצריך רב נחמן (בר"ה י) הוא רק לעניין ערלה. אך לעניין שביעית האיסור הוא רק שייקלט בשביעית עצמה.

³ ומה שאסרו חכמים לזרוע שדה שנחרשה בשביעית במוצאי שביעית הוא משום קנס לבעל השדה, אך על פירות שביעית אין לקנוס שכן הם הפקר לכל. רדב"ז.

הספיחין מתרין, חוץ מספיחי כרוב, שאין פיוצא בהם בירקות שדה. וחכמים אומרים, כל הספיחין אסורין:
ב ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה. ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עברה. שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר. וכשצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן. לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית:

ג הא למדת שאין אוכלין מפרות שביעית אלא פרות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רב האדם פגון הפיגם והיבובזין השוטים וכל פיוצא בהן. אבל הירקות שדרך רב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדברייהם. והמלקטין מפין אותו מפרות מרדות:

ד ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה פרום ובשדה זרע מתרין באכילה. ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו. שדה בור אין אדם נפנה לשם. ושדה ניר רוצה הוא בתקונה. ושדה פרום אינו אוסר פרמו. ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה. (ירושלמי)
וכן התבן של שביעית מתר בכל מקום ולא גזרו עליו:

ה ספיחין של שביעית שצצאו למוצאי שביעית אסורין באכילה ואין תולשין אותו ביד אלא חורש כדרך. ובהמה רועה כדרךה: (תוספתא)

ירושלמי דמאי (ב,א)- ולענין ספיחין- מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין. מן חנוכה עד עצרת- היתר ספיחות. מן העצרת עד ראש השנה צריכה.

ופסק הרמב"ם לקולא משום דספיחין דרבנן. (כס"מ)
ו ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מראש השנה ועד חנוכה ומחנכה ואילך הן מתרין.
והזרע ספיחי שביעית אחר שביעית הגדולין מתרין:
(משנה תרומות פ"ט ד')

משנה פ"ו ד- מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית, משניעשה כיוצא בו. עשה הבכיר, התר האפיל. רבי התיר לקח ירק במוצאי שביעית מיד:
ז בצלים שצצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מתרין ואם לאו אסורין. וכן שאר הפרות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משניעשו כיוצא בהן מפרות מוצאי שביעית. עשה הבכיר התר האפיל ומתיר לקח ירק במוצאי שביעית מיד:

משנה פ"ה ה- מאימתי מתר אדם לקח לוף במוצאי שביעית, רבי יהודה אומר, מיד. וחכמים אומרים, משירבה החדש:
ח מאימתי מתר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית משירבה החדש:

א לדעת הר"ש מותר לאכול ספיחין שהתחילו לגדול קודם השמיטה ונלקטו בשמיטה, אלא שחלה עליהם קדושת שביעית. (אך לרמב"ם כל הספיחים אסורים משום גזירה) דברי הר"ש נובעים מתוך זה שמצאנו משניות שמהם עולה לכאורה שמותר לאכול ירקות בשביעית (כמו האומר לפועל לקט לי ירק היום) ולשטת הרמב"ם יש ליישב שאירי בירקות שלא רגילים לזרועם. כס"מ. (או שעלו במקומות שלא רגילים לזרועם. אב"א).

ב תימה מה איסור יש בלקיטת הספיחין אם לא אוכלם? ויש לומר שזו גזירה אחת- שמה ילקטם ויבוא לאכלם. רדב"ז.

ג ויש בהם קדושת שביעית. ראב"ד. וכך דעת הרמב"ם. רדב"ז.

ד כך מבואר בירושלמי. ומסתבר שאירי בתבן גס שלא ראוי לבהמה. רדב"ז. ועיין בפ"ה הלכה כ דיון בעניין התבן.

בר"ה (יב)- אמר קרא מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסכות. שנת השמיטה מאי עבידתיה בחג הסכות? שמינית היא! אלא לומר לך: כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ראש השנה - אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית. (ומכאן למד הרמב"ם להביאה שליש בשישית. כס"מ)

ט באחד בתשרי ראש השנה לשמטין וליובלות. (משנה ראש השנה פ"א א)

פרות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פרות האילן והגיעו לעונת המעשרות קדם ראש השנה הרי אלו מתרין. ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפרות ששית לכל דבר. ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ראש השנה הרי הן כפרות שביעית:

י התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחים. ופרות האילן אוכלין אותו בקדשת שביעית:

משנה פ"ב ז- הארז והדחן והפרגין והשמשמין שהשרישו לפני ראש השנה, מתעשרין לשעבר, ומתרין בשביעית. ואם לאו, אסורין בשביעית, ומתעשרין לשנה הבאה:
ובר"ה (יג)- אשתמיטתיה הא דאמר שמואל: הכל הולך אחר גמר פרי. ופסק הרמב"ם כשמואל.

יא הארז והדחן והפרגים והשמשמין ופול המצרי שזרעו לזרע הולכין בהן אחר גמר פרי. אם נגמר פרום קדם ראש השנה הרי אלו מתרין בשביעית כפרות ששית. ואם נגמרו אחר ראש השנה אף על פי שהשרישו קדם ראש השנה הרי אלו אסורים משום ספיחים:

בר"ה (טו). נחלקו חכמים בדין האתרוג האם הולכים בו אחר לקיטה כירק (שהרי גדל על כל מים) או אחר חנטה (כדין עץ) לענין מעשר ושביעית.

ומספק פסק הרמב"ם להחמיר לשני הכיוונים. (כס"מ)
יב הירק בשעת לקיטתו. והאתרוג אפילו היה כפול קדם ראש השנה ונעשה ככפר בשביעית חזב במעשרות כפרות ששית. ואפילו היה ככפר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפרות שביעית. ומתעשר כפרות ששית להחמיר:

משנה פ"ד ט- ושאר כל פרות האילן, כעונתן למעשרות, כן עונתן לשביעית:

יג וכן פרות שביעית שצצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות. והפרגין והשמשמין והארז והדחן ופול המצרי שזרעו לזרע אחר גמר הפרי. והירק אחר לקיטתו:

יד פול המצרי שזרעו לזרע בששית ונגמר פרום קדם ראש השנה של שביעית. בין ירק שלו בין זרע שלו מתר בשביעית. ואם זרע לירק ונכנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו אסור כספיחי שביעית. וכן אם זרעו לזרע וילקח אסור:
(ירושלמי)

ה ראב"ד הקשה על הרמב"ם מניין למד תאריך זה? (ולא הביא את המקור של הכס"מ) והרדב"ז יישב שהרמב"ם למד זאת מהנאמר במסכת תענית שמותר ליהנות מתבן וקש של שביעית מזמן רביעה שניה, ומכאן ששאר הספיחין שלא נמצאים בקרקע שנסרחים מהגשמים מתאחרים עד זמן רביעה שלישית שהוא בחנוכה.

ו והטעם משום 'זה וזה גורם' (הספיח והקרקע). רדב"ז.

ז וטעם ההיתר- א. שתולין בירקות היתר. ב. שרבה היתר על האיסור. רדב"ז.

ח כי היו רגילים להביא ירק מחו"ל במוצאי שביעית. רדב"ז.

ט בירושלמי לא נאמר שכולו אסור אלא שירקו אסור ומכאן שזרעו מותר. וכן מוכח מהרמב"ם בהלכה הבאה. רדב"ז.

י וכן מוכח מהרמב"ם בהלכה הבאה. רדב"ז.

טו עבר וזרעו בשביעית^א ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים. ואם זרעו לזרע הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מתר. זרעו לזרע ולזרע זרעו אסור משום ספיחים וירקו מתר: (ירושלמי)

טז בנות שוח הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים אם באו לעונת המעשרות קדם ראש השנה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה שניה מן השבוע בתורת שביעית: (משנה פ"ה א)

יז הבצלים הסריסים ופול המצרי שמונע מהם מים שלשים יום קדם ראש השנה. ושל בעל שמונע מהם שלש עונות לפני ראש השנה הרי אלו מפרות ששית. פחות מכן הרי הם כספיחי שביעית: (משנה פ"ב ט)

יח הדלועין שקימן לזרע אם הקשו^י לפני ראש השנה ונפסלו מלאכל אדם מתר לקימן בשביעית שהן מפרות ששית. ואם לאו אסורין כספיחי שביעית. וכן הירקות כלן שהקשו לפני ראש השנה מתר לקימן בשביעית ואם היו רכים אסור לקימן משום ספיחים. (משנה פ"ב י)

אין מחיבין אותו לשרש את הלוחף אלא מניחו בארץ פמות שהוא. אם צמח למוצאי שביעית מתר. ואין מחיבין אותו לשרש את הקנדס אלא גוזז בעליו ואם צמח למוצאי שביעית מתר: (תוספתא)

משנה פ"ה ד- לוח של ערב שביעית שנכנס לשביעית, וכן בצלים הקיצונים, וכן פואה של עדית, בית שמאי אומרים, עוקרין אותו במאורפות של עץ. ובית הלל אומרים, בקרדמות של מתכות. ומודים בפואה של צלעות, שעוקרין אותה בקרדמות של מתכות:

יט לוח של ערב שביעית וכן בצלים של ערב שביעית הקיצונים ופואה שנגמרו לפני שביעית מתר לעקורן בשביעית בקרדמות של מתכת. ואין בזה משום עבודת הארץ:

משנה פ"ו ג- בצלים שיירדו עליהם גשמים וצמחו, אם היו העליון שלהם שחורין (=ירוקים), אסורין. הוריקו (=צהובים), הרי אלו מתרין. רבי חנינא בן אנטיגונס אומר, אם יכולין להתלש בעליו שלהן, אסורין. וכנגד כן, מוצאי שביעית, מתרין:

כ הבצלים שיירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו כל זמן שהעליו שלהן ירקו הרי אלו מתרין. ואם השחירו הרי הן כנטועין בארץ ואותן העליון אסורין משום ספיחין. ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהתירן עומדין:

בירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג)- רבי אבהו על לארבל ואתקבל גבי אבא בר בנימין. אתון ושאלין ליה באילין בוצלייא

והכס"מ כתב שיתכן שהיתה לרמב"ם גרסא אחרת בירושלמי או שמשום חשש מראית העין אסר הכל.

א הרמב"ד תמה- היכן מצינו היתר לזרוע בשביעית? ואדרבא מצינו שאם נטע סמוך לשביעית יעקור! (וביישוב הירושלמי כתב שיתכן שמדובר במקומות שכבשו עולי מצרים או שנטעו גוי או בספיח שעלה מאליו) ויישבו האחרונים את דברי הרמב"ם שהדיון הוא רק על הפירות עצמם, וודאי שהזרועים עשה איסור, אלא שאם לא עקרו ויצאו לשמינית יש לדעת מה דינם.

ב כך דעת חכמים במשנה. ודעת ר"ם שמשפיק שתי עונות. י ואע"פ שלעיל פסק שהולכים אחר גמר פרי, אה"נ שכאשר מונע מהם מים זהו גמר פרים. כס"מ.

ג בירושלמי מבואר שניתן לבדוק זאת ע"י שעושה נקב, ואם לא נסתם בידוע שהוקשה.

והורי לון הדא דר' זעירא מכיון שרבה עליו החדש מותר. חמתון סמיכין עלוי אמר לון- אני לא אמרתי אלא במורכנין. אמר רבי יודא בן פיזי- אנא ידע ראשה וסופה כד דשמע רבי לא ורבי אימי פליגין שרע מינה (-וחשש להתיר).

הרמב"ם פסק כרבי זעירא. והרמב"ד פסק שדוקא אם עיקם את העלים שלהם (במורכנין) מותר, כיון שעשה כן גילה דעתו שלא נוח לו בגידולם ולא גזרו בו חכמים.

כא בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גדוליו על עקרו העלו גדוליו את עקרו והתר הפל הואיל ושביעית אסורה על ידי קרקע כך נטילתה על ידי קרקע:

משנה פ"ח ו- תאנים של שביעית, אין קוצין אותן במקצה, אבל קוצה אותם בחרבה^ה. אין דורכין ענבים בנות, אבל דורף הוא בערבה. ואין עושין זיתים בבד ובקטב, אבל פותש הוא ומכניס לבודיה. רבי שמעון אומר, אף טוחן הוא בבית הבד ומכניס לבודיה:

כב הפרות שיוצא האילן בשביעית לא נאספם פדרף שאוסף בכל שנה שנאמר (ויקרא כה-ה) 'ואת ענבי נזירף לא תבצרי'. ואם בצר לעבודת האילן או שפצר פדרף הבוצרים לוקה:

כג וכיצד עושה. תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה אבל מבישן בחרבה. ולא ידרף ענבים בנות אבל דורף הוא בערבה. ולא עשה זיתים בבית הבד. אבל פותש הוא ומכניס לתוף בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקטב ומכניס לבד קטנה. וכן בשאר הדברים כל שישכח לשנות משנה:

במכילתא משפטים כ- והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה - ונטשתה, מגיד, שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם (כדי שלא ייהרס כרמו לא חייבו לפרוץ פרצות. אב"א).

כד מצנת עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר (שמות כג-יא) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'. וכל הנזעל פרמו או סג שדהו בשביעית בטל מצנות עשה. וכן אם אסף כל פרותיו לתוף ביתו. אלא נפקיר הכל ונד הכל שוין בכל מקום שנאמר (שמות כג-יא) 'ואכלו אבלי עמך'. ויש לו להביא לתוף ביתו מעט פדרף שמביאין מן ההפקר. חמש פדי שמן חמשה עשר פדי יין. ואם הביא יתר מזה מתר: (משנה פ"ה ז)

כה אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר (ויקרא כה-ב) 'כי תבאו אל הארץ וגו'. ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית^ט: (תורת כהנים בהר א)

^ה שגדלה במקום סלעים או שגדלה בצידי השדה. ר"ש.
^י לרמב"ם מדובר על בצלים שתלשן בשישית וירדו עליהם גשמים בשביעית. וכל הדיון הוא על העלים ולא על הבצל. (מהר"י קורקוס) אך לר"ש מדובר על הבצלים עצמם, שאם צמחו באים גידולי איסור ואוסרים את ההיתר.

^י הערוך ביאר שמדובר על אופן הקטוף של התאנים, שיש צורך לשנות בו ולא לקטוף בכלים הרגילים. אך הרמב"ם פירש שמדובר על מקום השטיחה של התאנים משום שיש צורך לעשות שינוי גם באופן העיבוד שלהם (כנראה שלא יגיע למסחר. אב"א) ולפירושו הסכים הר"ש. וכתב הרדב"ז ששני הפירושים נכונים להלכה.

^ה הרמב"ם פסק גם את דעתו של ר"ש שכן מבואר בירושלמי.
^ט עיין בפ"ט הלכה ב בביאור דעת הרמב"ם.

משנה פ"ו א- שלש ארצות לשביעית.

1. כל שהחזיקו עולי בבל, מארץ ישראל ועד כזיב, לא נאכל ולא נעבד.
2. וכל שהחזיקו עולי מצרים, מכזיב ועד הנָהר ועד אַמְנָה, נאכל, אבל לא נעבד.
3. מן הנָהר ומאַמְנָה ולפְּנִים, נאכל ונעבד:

הרמב"ם בפיה"מ מהדורה קמא ביאר שלא נאכל ולא נעבד הכוונה שאסור לעבוד את הקרקע ואם עבדה הפירות אסורים באכילה. אך במהדורה בתרא ביאר כפי שפסק כאן שלא נאכל הכוונה שהירקות שעולים שם אסורים משום ספיחים. (והר"ש ביאר שלא נאכל- לאחר הביעור) **כו** כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה. וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנָהר ועד אַמְנָה. אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית. הספיחין שצומחין בו מתרים באכילה. ומהנָהר ומאַמְנָה והלָאָה מתר בעבודה בשביעית:

משנה פ"ו ב- עושין בתלוש בסוריא, אבל לא במחבר. דשים וזרין וזרין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקים. כלל אמר רבי עקיבא, כל שפיצא בו מתר בארץ ישראל, עושין אותו בסוריא:

כו סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית בארץ ישראל. כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם. אבל עמון ומואב ומצרים וישנער אף על פי שהם חזבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן: (משנה בידין פ"ד ג)

כח עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם. (ירושלמי) וספיחי סוריא ועבר הירדן מתרין באכילה. לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים:

בגיטין (מז). נחלקו האם יש קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מקדושה. ופסק הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א הלכה ו) שאין קניין לגוי בארץ ישראל.

כט עפוי"ם שִׁקְנָה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פרותיה מתרין. שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עברה. והעפוי"ם אינן מצוין על השביעית כדי שנגזר עליהם:

ל ערות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עפוי"ם ויבזו פרות שביעית: (תוספתא)

פרק חמישי

משנה פ"ח ב- שביעית, נתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה, לאכל דבר שדרכו לאכל, ולסוף דבר שדרכו לסוף. לא יסוף יין וחמץ, אבל סף הוא את השמן. וכן בתרומה ובמעשר שני. קל מהם שביעית, שנתנה להדלקת הנר:

א פרות שביעית נתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה. מפי השמועה למדו (ויקרא כה-ז) 'תהיה' אף להדלקת נר ולצביעה בה צבע:

ב לאכילה ולשתיה כיצד. לאכל דבר שדרכו לאכל. ולשתות דבר שדרכו לשתות. כדין תרומה ומעשר שני:

ג ולא ישנה פרות מבריתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני. דבר שדרכו לאכל חי לא יאכלנו מבשל. ודבר שדרכו להאכל מבשל אין אוכלין אותו חי. לפיכך אין שולקין אכלי בהמה. ואינו מטפל לאכל תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר: (ירושלמי)

משנה פ"ח ז- אין מבשלין גרק של שביעית בשמן של תרומה, שלא יביאנו לידי פסול. רבי שמעון מתיר.

ד ואין מבשלין גרק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול.

ואם בשל מעט ואכלו מיד מתר שהרי לא הניחו כדי לבוא לידי פסול: (ירושלמי)

ה פרות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות. הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחזיבין אותו להחזירה שנגמר (ויקרא כה-ז) 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל': (תוספתא)

ו לסיכה כיצד. לסוף דבר שדרכו לסוף. לא יסוף יין וחמץ אבל סף הוא את השמן. (משנה פ"ח ב)

ז לא יפטם את השמן. ולא יסוף במרחץ אבל סף הוא מבחוץ ונגנס: (תוספתא)

ז שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים. ואין סכין בו מנעל וסנדל. ואין סכין אותו בגדים טמאות. נפל על בשרו משפשו בגדים טמאות. ולא יסוף רגלו בתוך המנעל. אבל סף הוא רגלו ולובש המנעל. וסף גופו ומתעגל על גבי קטבלא: (תוספתא וירושלמי)

ח להדלקת הנר כיצד. שפדליק את הנר בשמן שביעית עצמו. מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה. שאין מדליקין בדמי שביעית.

בפיה"מ כתב שלא נאכל ולא נעבד הכוונה שאם תיעבד הקרקע ע"י אחר (דהיינו גוי) פירותיה אסורים באכילה. וכאן פסק שמותרים.

וכתב הכס"מ לבאר שכל דברי הרמב"ם לעניין זה שאין קניין לגוי הוא דוקא כשחזר הישראל וקנה ממנו את הקרקע שלא נחשב כיבוש יחיד אלא כיבוש רבים. אך בעוד הקרקע ברשות הגוי הרי היא פטורה ממעשרות ומשביעית וכו'. ועל הקושיא מפיה"מ השיב שהרמב"ם חזר בו כמבואר לעיל בפרק זה וביאר את המשנה לעניין ספיחין. (ועיין עוד בדבריו שהארץ ליישב קושיות הכפתור ופרח על הרמב"ם)

ד הרב"ז כתב שמסתבר שגויים הבאים לקחת פירות שביעית (שהם הפקר) יש למונעם, מפני שפירות אלו קדושים, ואין דינם כלקט שכחה ופאה שהתירו להם לקחתם מפני דרכי שלום. וסיים שהדבר צריך תלמוד.

ה יש מפרשים (ר"ש) שנסוב על השמן ויש מפרשים שנסוב על הירקות (ר"מ). רב"ז.

י הפיטום גורם לשמן שיהיה פחות ראוי לאכילה. שעומדים שם ערומים ונחשב ביזוי.

^א עיין להלן פ"ח הלכה ט, בביאור המשנה.

^ב הרב"ז כתב שדין עבר הירדן וסוריא נלמד בק"ו מהמבואר לעניין מקומות שלא כבשו עולי בבל. וכתבו המפרשים שבא ללמדנו שלא כבשו עולי בבל אף חלקים מאותם מקומות. או שאע"פ שלא החזיקו בהם, היינו חושבים אולי עשו חכמים חיזוק לדבריהם. רב"ז.

^ג הרב"ז כתב לבאר בדברי הרמב"ם שמכיוון שהגוי לא מצווה על השביעית פירותיו מותרים אף אם עיבד הקרקע. ולא גזרו על ספיחיו. אך יש בהם קדושת שביעית. ומה שלא נוהגים כיום קדושה בפירות שביעית של גוי אולי משום שסמכו על הגאונים שסוברים ששמיטה בזמן הזה דרבנן, ומכיוון שיש מי שאומר שיש קניין לגוי בארץ, ממילא אינם קדושים. (ואם כך יוצא שהם סותרים עצמם- מצד אחד מתירים הספיחים והפירות, ומצד שני לא נוהגים קדושה. וייתכן שמכיוון שהדין דרבנן ניתן לעשות זאת. אבי"א)

אך בעל הכפתור ופרח הקשה על הרמב"ם:

א. בפתח לשונו התייחס לפירות שעבודת הקרקע בהם אסורה מהתורה, ובהמשך התייחס לספיחין האסורים מדרבנן. ב.

ולא יתן השמן לתוף המדורה^א אלא מדליקו בנר:
(תוספתא וירושלמי)

ט לצביעה^ב כיצד. דברים שדרךן לצבע בהן אף על פי שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם. אבל אין צובעין לבהמה מפרות שביעית אפילו מאכלי בהמה. שאין קדשות שביעית חלה על צבועי בהמה: (ירושלמי)

בסוכה (מ.) - אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה, רבי יוסי אומר: מוסרין (שיש בה חיי נפש).

כתב הכס"מ שהרמב"ם מבאר שמחלוקת ר"י ורבנן היא רק בפירות, אך בצמחים שמיועדים לכביסה לכו"ע מותר לכבס. וכן משמע מהירושלמי שיש קדושת שביעית במיני כביסה, ומוכח שמותר לכבס בהם.

י מיני כבוסים כגון ברית ואהל קדשת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן שפאמר (ויקרא כה-ו) 'והיתה שבת הארץ לכם' לכל צרכיכם. אבל אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושין מהם מלוגמא שפאמר ויהיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזלוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה:

יא כלל גדול אמרו בפירות שביעית. כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכיוצא בו אפילו לאדם שפאמר (ויקרא כה-ו) 'לכם לאכלה' כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה. וכל שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצין ודרדרין הרפים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה. וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסאה והאזוב והקורנית הרי הוא תלוי במחשבתו. חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים. לאכילה הרי הוא כפירות. למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חמרי מאכל אדם, שאין עושין מהן מלוגמא. וחמרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו: (משנה פ"ח א')

יב מתר למכר אכלי אדם ואכלי בהמה ולקח בהם אכלי אדם. אבל אין מוכרין אכלי בהמה לקח בהם אכלי בהמה אחרת. ואין צריך לומר שאין מוכרין אכלי אדם לקח בהם אכלי בהמה. ואם לקח בהן או החליף בהן אכלי אדם באכלי בהמה הרי הן כאכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם: (תוספתא)

משנה פ"ו ה- אין מוציאין שמן שרפה ופרות שביעית מהארץ לחוץ לארץ. אמר רבי שמעון, שמעתי בפרוש, שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוץ לארץ:

יג פרות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא.

ואין מאכילין אותן לא לעפויים ולא לשכיר. ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו

הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו. ומאכילין את האכסניא פרות שביעית: (תוספתא)

יד אין בית דין פוסקין לאשה פרות שביעית. מפני שזה כמשלם חוב מפרות שביעית. אבל נזונת היא משל בעלה: (תוספתא)

טו אין אוספין פרות שביעית כשהן בסר שפאמר (ויקרא כה-יב) 'תאכלו את תבואתה' אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהם פגין כדרך שאוכל בשאר שני שביע. ולא יכניס לאכל בתוך ביתו עד שייגיעו לעונת המעשרות: (תורת כהנים)

טז ומאימתי יהיה מתר לאכל פרות האילן בשדה שביעית. הפגין של תאנים משפירוחו אוכל בהן פתו בשדה. וכן כל פיוצא בהן. הבסר משפירוחו מים ואוכלו בשדה. וכן כל פיוצא בו. והיתים משפירוחו סאה של זיתים רביעית שמן פוצע ואוכל בשדה. הכניסו חצי לוג פותש וסד בשדה. הכניס שלישי מתר להכניס לביתו שהרי הגיעו לעונת המעשרות: (משנה פ"ד ז-ט)

משנה פ"ד י- מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית. בית שמאי אומרים, כל האילן משפירוחו. ובית הלל אומרים, החרובין משפירוחו, והגפנים משפירוחו, והיתים משפירוחו, ושאר כל אילן משפירוחו. וכל האילן, כיון שבא לעונת המעשרות, מתר לקצו.

יז מתר לקץ אילנות לעצים בשביעית קדם שיהיה בהן פרי. אבל משפירוחו לעשות פרי לא יקץ אותו שהרי מפסיד האכל ופאמר (ויקרא כה-ו) 'לכם לאכלה' ולא להפסד. ואם הוציא פרות והגיעו לעונת המעשרות מתר לקץ אותו שהרי הוציא פרותיו ובטל דין שביעית ממנו:

יח ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית. החרובין משפירוחו. והגפנים משפירוחו. ושאר כל האילנות משפירוחו בסר.

ואין קוצצין את הכפניות בשביעית מפני שהוא הפסד פרי. ואם אין דרך להעשות תמרים אלא שפירוחו מתר לקץ אותן כפניות: (פסחים נב:)

יט אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה.

אבל מסיקין בגפת ובזגין של שביעית: (תוספתא)

משנה פ"ח י"א- מרחץ שהסקה בתבן או בקש של שביעית, מתר לרחץ בה. ואם מתחשב הוא, הרי זה לא ירחץ:

כ מרחץ שהסקה בתבן ובקש של שביעית מתר לרחץ בה בשכר.

ואם אדם חשוב הוא אסור שפא יסיקו בה דברים

והר"ש פירש שני פירושים: א. שליש ממה שעתידיים לגדול. ב. שליש מהכמות שעתידיים לתת לסאה.

ה' הרדב"ז פירש שלדעת בית שמאי משפירוחו היינו יציאת העלים. ומשפירוחו של בית הלל הכוונה שפירוחו פרי בוסר.

והמהר"ש עולה שאלו שני פירושים נפרדים- לרש"י יוצאו היינו עלים, ולר"ש עצמו יוצאו היינו פרי.

ט כך משמע מהמשנה שאומרת שמתר רביעה שניה מותר ליהנות בתבן של שביעית. משמע שקודם אסור. כס"מ.

י שאינו ראוי אפילו למאכל בהמה.

יא הרדב"ז פירש שכל ההיתר לרחוץ במרחץ הוא בחינם, שלא יהיה כסוחר בפירות שביעית, ולכן על אדם חשוב יש הקפדה שלא ירחץ אף בחינם, שחינם שלו נחשב כשכר. ודחה את פירוש

^א שאין זו דרך שימוש.

^ב במשנה תחילת פרק ז מבואר שבימינו הצובעים יש קדושת שביעית ומשמע שמותר לצבוע בפירות שביעית. וכן נאמר 'והצבע צובע לעצמו'. משמע שהדבר מותר.

^ג מכיוון שאינה שווה בכל אדם. סוכה מ.

^ד ביאור חומרי אדם וחומרי בהמה נכתב בירושלמי.

^ה מכיוון ששביעית תופסת דמיה להיות כמותה. רדב"ז.

^ו יש מפרשים שהכוונה דווקא לחיילות המלך שצריך לתת להם לאכול. ויש מפרשים שהוא הדין לכל אורח.

^ז הרמב"ם פירש- שליש הלוג. וקשה, שהרי לא ייתכן שכאשר מביאים חצי לוג מותר לסוך בשדה וכשהביאו שליש מותר להכניס לבית.

אחרים בשבילו כדי שיהיה ריחה נודף. ונמצאו מפסידין פרות שביעית:

כא הקלפין והגרעינין שמתרין בתרומה לזרים אין קדשת שביעית חלה עליהם והרי הן פלגים אלא אם כן ראויין לצביעה. והקור קדשת שביעית חלה עליו. (ירושלמי)

כב הצורך תבלין של שביעית ונותן לתוף התבשיל. אם בטל טעמן הרי אלו מתרין לכל דבר. ואם נשאר בהן טעם עדן הם בקדשת שביעית: (תוספתא)

כג אין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוף הפר ולא לתוף הטיט. ואם נתן הרי זה כמבער. (תוספתא וירושלמי) תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית יוצן. (תוספתא) ומשתרד רביעה שניה במוצאי שביעית נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית: (משנה פ"ט ז)

פרק שישי

משנה פ"ח ג- אין מוכרין פרות שביעית, לא במדה, ולא במשקל, ולא במנין, ולא תאנים במנין, ולא ירק במשקל. בית שמאי אומרים, אף לא אגדות. ובית הלל אומרים, את שדרכו לאגד בבית, אוגדין אותו בשוק, כגון הפרשין ונץ החלב:

משנה פ"ז ג- הצבע, צובע לעצמו, ולא יצבע בשכרי, שאין עושיין סחורה בפרות שביעית... ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק, אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו. לקח לעצמו והותיר, מתר למכרו:

א אין עושיין סחורה בפרות שביעית. ואם רצה למכר מעט מפרות שביעית מוכר. ואותן הדמים הרי הן כפרות שביעית וילקח בהן מאכל ויאכל בקדשת שביעית. ואותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדשתו כשהיה:

ב לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר. ולא יצבע מקלפי שביעית בשכר. מפני שזה עושה סחורה בפרות שביעית. לקח ירקות לאכל והותיר מתר למכר המותר והדמים שביעית. וכן אם לקט ירקות לעצמו ולקח מהן בנו או כן בתו ומכר הרי זה מתר והדמים דמי שביעית:

ג כשמוכרין פרות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין. כדי שלא יהיה כסוחר פרות בשביעית.

הרמב"ם, שאם כדבריו- אין לאדם חשוב לרוחץ בשום מרחץ מהחשש שהזכיר.

על קושיית הראב"ד השיב **הכס"מ**- א. אה"נ שאסור, ורק השמיע לנו שמותר להסיק בתבן וקש. ב. אע"פ שידוע שהוסק בתבן וקש לא ירוחץ בה מהחשש הנ"ל. **והרדב"ז** תירץ שדווקא בתבן וקש החמירו מכיוון שריחם קשה ויש את החשש הנ"ל.

הקשו המפרשים- הרי בהלכה הקודמת כתב הרמב"ם שאסור להסיק בתבן וקש, ואיך התיר כאן? ויתרצו: א. אה"נ שמדובר על דיעבד (וכ"פ הר"ש, ולאדם חשוב יש להחמיר כדי שלא ילמדו להקל לכתחילה). ב. מרחץ הוא רפואה לאדם (שהותרה במאכל בהמה). ג. יש לחלק בין תבן גס שלא ראוי לבהמה לתבן רגיל. ד. יש לחלק בין תבן של ספיחי שביעית שאסור מעיקרו מגזירת ספיחין דרבנן ולכן לא גזרו על הנאה ממנו. ובין תבן של שאר מיני קטניות שאסור מהתורה להפסידו מכיוון שהוא מאכל בהמה.

הראב"ד העיר שבירושלמי כתוב- יהוא שיישן עליו. **הרדב"ז** כתב שאף הרמב"ם מודה לזה. **והכס"מ** הביא שלושה פירושים: א. אולי זה לא כתוב בגרסת הירושלמי של הרמב"ם. ב. מסתמא נתן לישן עליו. ג. ניתן להבין בירושלמי שדין זה לא אליבא דכ"ו. **ר"י קורקוס**.

² בטעם החילוק בין תנור (שיוצן) למרחץ (שמותר לרוחץ בו) מצאנו שני הסברים: א. בתנור שבח העצים ניכר בפת מה שאין

אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהן אכל אחר:

ד ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכר בשוק אכסרה **בדב"ז** שאוגדין להביא לבית לא כדרך שאוגדין לשוק. כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום. ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגד אותן:

ה פרות חוצה לארץ שנקנסו לארץ לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין. אלא פרות הארץ אכסרה. ואם היו נכרין שהם מחוצה לארץ מתר: (ירושלמי)

משנה פ"ח ז- ואחרון אחרון, נתפש בשביעית. והפרי עצמו, **אסור**:

פסיקתא זוטרתא- כי יובל היא קודש תהיה לכם- מה קדש תופש את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה. כיצד? לקח בפירות שביעית בשר- אלו ואלו מתבערין בשביעית. בבשר דגים- נתפשו דגים. בדגים שמן- יצאו דגים ונתפש השמן. האחרון אחרון נתפש בשביעית והפירות עצמן אסורות.

ו חמר בשביעית מבהקדש. שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחליו ויתפשו הדמים תחתיו. והשביעית אינה כן. אלא המוכר פרות שביעית יתפשו הדמים ויעשו פרות שביעית. והפרות עצמן לא נתחללו ויעשו פרות שאר שנים. שנקמר בה (ויקרא כה-ז) 'תהיה' בהויתה תהא לעולם. ולפי שנקראת (ויקרא כה-יב) 'קדש' תופשת דמיה. נמצאת אומר האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו הוא כמו שהיה:

ז כיצד. לקח פרות שביעית או בדמיהן בשר נעשה הבשר כאותן הפרות ואוכלו פרות שביעית. וצריך לבער אותן בשעת בעור השביעית. לקח באותו בשר או בדמיו דגים יצא הבשר ונתפשו הדגים. לקח בדגים או בדמיהן שמן יצאו דגים ונתפש שמן. לקח בשמן או בדמיו דבש יצא שמן ונתפש דבש. וצריך לבער הפרות הראשונות עם הדבש האחרון כדרך שמבערין פרות שביעית. ואין עושיין משניהם מלוגמא ולא מפסידין אותן, כשאר פרות שביעית:

בפרק לולב הגזול (דף מ:) **אמר רבי אלעזר אין שביעית מתחלת אלא דרך מקח. ורבי יוחנן אמר בין דרך מקח בין דרך חילול. ואסיק רב אשי (דף מ"א). מחלוקת בפרי שני אבל בפרי ראשון דברי הכל דרך מקח אין דרך חילול לא.**

כן במרחץ שלא נראה לעין שהמרחץ מוסק בעצים. (ר"י **קורקוס**) ב. במרחץ הוי הנאה לגוף האדם עצמו כמלוגמא. משא"כ בתנור שזו הנאה עקיפה לאדם. (רדב"ז)

³ ואף לא בטובת הנאה. ירושלמי. דמחזי כסחורה. **רדב"ז**. **הר"ש** ביאר שיהיינו לוקח היינו לוקט, ואין חילוק בין קנייה ללקיטה אלא בכל אופן אסור לאדם לקנות או ללקוט פירות כדי למכרם, אא"כ נותרו לו ממה שיעד לעצמו או כאשר בנו מוכר במקומו. וכ"פ **הרדב"ז**.

עוד מבואר בירושלמי שאפילו כאשר כמה אנשים לקטו כל אחד לעצמו, מותר לאחד למכור בשביל כולם, ובלבד שלא יעשו באופן של חנות קבע אלא באופן המזדמן.

⁴ **לכס"מ** היינו מזון ג' סעודות. אך לחזו"א מותר כדרך שאדם לוקח לביתו לכמה ימים.

⁵ **רש"י** ור"ש ביארו ע"פ הירושלמי שהטעם הוא כדי שימכור בזול. והיינו הך. **רדב"ז**.

⁶ **הראב"ד** חלק וכתב שהחילוק היחיד הוא האם רגילים לאגוד דבר זה כדי למכרו בבית או לו. אך שינוי בצורת האגד לא שמענו. וכ"פ **ר"ש**. (והרדב"ז ביאר שלרמב"ם- אם אין שינוי באגד עצמו- במה יוכר שהם פירות שביעית?)

⁷ שמכיוון שאינם נכרים, נראה כסוחר בפירות שביעית.

ח אין שביעית מתחללת אלא על דרך מקח. במה דברים אמורים בפרי ראשון. אבל בפרי שני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חלול:

בסוכה (מ:)- אחד שביעית ואחד מעשר שני מתחלל על בהמה חיה ועוף, בין חיון בין שחוטין, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: על שחוטין- מתחלל, על חיון- אין מתחלל, גזירה שמה יגדל מהן עדרים.

ט וכשמתחללין פרי הנלקח שנית אין מתחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים. שמה יניחם ויגדל מהם עדרים. ואין צריך לומר שביעית עצמה. אבל מתחללין אותו הפרות על השחוטים:

י דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב. ואין עושין בהן שושבינות. ואין משלמין מהן תגמולין. ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת. אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע. (תוספתא)

וכן אין לוקחין מהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ואם לקח לאכל פנגדן פדרך שעושה במעשר שני. ואין מביאין מהן קניינים וזבות וילודות וחסאות ואשמות. ואם הביא לאכל פנגדן. ואין סכים פלים ועורות בשמן של שביעית. ואם סף לאכל פנגדן: (משנה פ"ח ח-ט)

יא אין נותנין מהן לא לבקן ולא לספר ולא לספן ולא לשאר האמנין. אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקותו מים. ומתיר לתן מפרות שביעית או מדמיהן לאמנין מתנת חנם: (משנה פ"ח ח)

משנה פ"ח ד- האומר לפועל, הא לך אסר זה ולקט לי ירק היום, שכרו מתר. לקט לי בו ירק היום, שכרו אסור.¹ יב האומר לפועל הא לך אסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מתר ואינו פדמי שביעית. אלא מוציאו בכל מה שירצה. ולא קנסו הפועל להיות שכרו פדמי שביעית. ואם אמר לו לקט לי בו היום ירק הרי זה פדמי שביעית ואינו מוציאו אלא באכילה ושתייה בפרות שביעית:

יג החמרים העושים בפרות שביעית מלאכת שביעית האסורה. פגון שהביאו יותר מדאי. הרי שכרו פדמי שביעית. ודבר זה קנס להם. ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל. מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום פדי חיו: (ירושלמי)

יד הלוקח מן הנחתום כפר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו הרי זה מתר. ואותו הכפר הרי הוא בפרות שביעית. ואם לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית. שאין פורעין חוב מהן: (משנה פ"ח ד)

משנה פ"ד ב- בית שמאי אומרים, אין אוכלין פרות שביעית בטובה, ובית הלל אומרים, אוכלין בטובה ושללא בטובה. רבי יהודה אומר, חלוף הדברים, זו מקלי בית שמאי ומחמרי בית הלל:

משנה פ"ט ט- מי שהיו לו פרות שביעית שנפלו לו בירשה או שנתנו לו במתנה, רבי אליעזר אומר, ינתנו לאוכליהן. וחכמים אומרים, אין החוטא נשפר, אלא ימכרו לאוכליהן, ודמיהם יתחלקו לכל אדם.

טו אוכלין פרות שביעית בטובה ושללא בטובה. בטובה כיצד. שיתן לו פרות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו. או שיכניסו לגנתו לאכל כמי שעשה לו טובה.

ומי שנתנו לו פרות שביעית במתנה או שנפלו לו בירשה הרי זה אוכלם פדרך שאוכל פרות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה:

פרק שביעי:

א פרות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר (ויקרא כה-ז) וילבד המתד ולחיה אשר בארצה תהיה כל תבואתה לאכל. כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אה אוכל ממה שבבית. כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וזהו בעור של פרות שביעית: (תורת כהנים)

ב כיצד. הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה. פלו התאנים מן השדה אסור לאכל מאותן שבבית אלא מבער אותן:

משנה פ"ט ח- מי שהיו לו פרות שביעית והגיע שעת הבעור, מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד. ועניים אוכלין אחר הבעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים אוכלין (גרסת ר"ש) אין אוכלין (גרסת רמב"ם) אחר הבעור:

לרוב הראשונים² ביעור היינו הפקר, וכשהגיע זמן הבעור צריך להפקיר את הפירות ויכול לשוב ולזכות בהם.³ אך לרמב"ם ביעור היינו איבוד.

¹ בירושלמי מבואר שטעם ההיתר הוא משום שירקות שדה מצויים והקונה בעצם אומר למוכר שהוא יעשה לו טובה שילך ללקט במקומו את ירקות השדה. ר"ש.

² זוהי תוספת של הרמב"ם, והוסיף זאת ע"פ המבואר לעיל שאוכל שהחליפו בפירות שביעית הרי הוא קדוש. רדב"ז.

³ דרמנא אמר אפקרינהו. ר"ש.

⁴ חכמים אמרו זאת לדברי ר"א הסובר כב"ש שפירות שביעית אין לאכלם בטובה. ולכן סברו שכדי להתירם צריך למכרם, ואת הדמים לחלק לאנשים. כך ביאר הר"מ את הירושלמי.

⁵ בפסחים (נג). אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים. וכל זמנים אלו בשנה שמינית ובסתם. אך אם ידעינן שכלו קודם לכן או אחר כך- הכל לפי מה שכלו. ר"ש.

⁶ עשירים הם בעלי השדה ועניים הם שאר אדם. רמב"ן.

⁷ תוספות, ר"ש, סמ"ג ורמב"ן- שלא מצאנו שכללו בכלל הנשרפים את פירות שביעית.

⁸ בירושלמי מבואר שיש להפקירם בפני שלושה, ואם רוצה לשוב לזכות בהם יכול להפקירם לפני שלושה מאוהביו. ולמי שאין אוהבים הורה רבי אמי שיפקירם בשעה שאין אנשים בחוץ וישוב לזכות בהם.

¹ בירושלמי (הביאו ר"ש) נאמר- מי שיש לו סלע מדמי שביעית והוא רוצה ליקח חלוק הולך אצל חנווני הרגיל אצלו ואומר- תן לי בזו פירות והוא נותן לו. והוא אומר לו- הרי פירות האלו נתונים לך במתנה. והחנווני אומר לו- הרי סלע זו נתונה לך במתנה. וחוזר לוקח לו חלוק.

² לדעת ר"א דין העור לדליקה. אך חכמים חולקים. ור"ע במשנה אמר שאינו רוצה לגלות מה ר"א סובר בדין עור שסכו בשמן. וביאר הר"מ ע"פ הירושלמי שהיה מיקל בדינו.

³ מותר ואסור היינו- האם השכר הוא דמי שביעית או לא.

בירושלמי נאמר שזו אחת מההלכות שיעמעמו עליהם והתירום. וביאר הר"ש שהיה ראוי לאסור בשני המקרים מכיוון שאין החילוק ביניהם ברור ואעפ"כ התירו. והחילוק ביניהם ביאר רש"י לקט לי בו לשון מכר ולכן הדמים נתפסים בקדושה. אך לקט לי לשון שכירות ואין לקדושה על מה לחול. והרדב"ז כתב שמהרמב"ם נראה שהכל מותר מדינא אלא שגזרו באומר לקט לי בו, מכיוון שמשמע לקט לי שוויו ולכן הוא נחשב שכיר ירק. משא"כ בלבקט לי היום הוי שכיר יום ולכן לא גזרו. וצריך לומר שמדובר בירקות שאין דרך לזרעם [או שדרך לזרעם אך עלו במקום שלא גזרו עליו. אב"א] שאלי"כ אסור לרמב"ם משום ספיחין. כס"מ.

והראב"ד ביאר שיש שני סוגי ביעור- ביעור ראשון (כשכלו פירות העיר ותחומיה) היינו הפקרא^א וביעור שני (כשייגמר בכל אותו איזור כמבואר בסעיף ט) היינו איבוד.
ג היו לו פרות מרבין מחלקן מזון שלש סעדות לכל אָחָד ואָחָד. ואסור לאַכֵּל אַחַר הַבְּעוּר בִּין לְעֵנִיִּים בִּין לְעֵשִׂירִים. ואם לא מָצָא אוֹכְלֵי בְשֻׁעַת הַבְּעוּר שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ אוֹ מְשַׁלֵּךְ לָיִם הַמֵּלַח וּמֵאֲבֵדוֹן לְכָל דָּבָר שֶׁמֵּאֲבֵד :

משנה פ"ט ד- **אוֹכְלֵי עַל הַמִּפְקָר, אֲבָל לֹא עַל הַשְּׂמוּר. רַבִּי יוֹסִי מֵתִיר אֶף עַל הַשְּׂמוּר. אוֹכְלֵי עַל הַטְּפִיחִין וְעַל הַדּוּפְרָא, אֲבָל לֹא עַל הַסְּתוּנִיּוֹת. רַבִּי יְהוּדָה מֵתִיר כָּל זְמַן שֶׁבִּכְרוּ עַד שֶׁלֹּא יִכְלֶה הַקֵּיץ :**

ד היו לו צמוקין של שביעית. וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהן הפקר. אף על פי שעדין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבהצר. לפי שאינו מצויין לחיה. אבל אם יש ענבים קשים ביותר שאינו נגמרין אלא בסוף השנה הרי זה אוכל מן הצמוקין בשבילן. וכן כל פיוצא בזה:
ה אילו שעושה פרות שתי פעמים בשנה והיו לו מפרותיו הראשונות הרי זה אוכל מהן כל זמן שפרות שניות מצויות בשדה. שהרי מאותו המין בשדה. אבל פרות הסתו אין אוכלים בשבילן. מפני שדומין לפרות של שנה אחרת:

משנה פ"ט ה- **הַכּוֹבֵשׁ שֶׁלְשָׁה כְּבָשִׁים בְּחֵבֶת אַחַת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אוֹכְלֵי עַל הָרֵאשׁוֹן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אֶף עַל הָאֲחֵרוֹן. רַבִּי גַמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁכֵּלָה מֵינּוּ מִן הַשְּׂדֵה, יִבְעַר מֵינּוּ מִן הַחֵבֶת, (וְהִלְכָה כְּדַבְּרֵיו). רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, כָּל יָרֵק, אֶחָד לְבַעוּר.**

ו הכובש שלשה כבשים בחבת אחת. כל שפלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבת. ואם התחיל בה הרי הכל מבער. וקשם שמבער אכלי אדם קף מבער אכלי בהמה מן הבית. ואינו מאכילן לבהמה אם פלה אותו המין מן השדה:

משנה פ"ז א- **כָּלֵל גְּדוֹל אָמְרוּ בְּשִׁבְעִית, כָּל שֶׁהוּא מֵאֲכָל אָדָם וּמֵאֲכָל בְּהֵמָה, וּמִמִּין הַצּוֹבְעִים, וְאִינוּ מֵתְקִים בְּאֶרֶץ, יֵשׁ לוֹ שִׁבְעִית וּלְדָמִיו שִׁבְעִית, יֵשׁ לוֹ בַּעוּר וּלְדָמִיו בַּעוּר. ז וְכֶשֶׁם שֶׁמִּבְעָרִין אֶת הַפְּרוֹת קֶף מִבְּעָרִין אֶת הַדָּמִים. בִּיצַד. הֲרִי שֶׁמִּכָּר רְמוּנִים שֶׁל שִׁבְעִית וְהֲרִי הוּא אוֹכֵל בְּדַמְיָהּ. וְכֵלּוֹ הַרְמוּנִים מִן הָאֵילָנוֹת שֶׁבַּשְּׂדֵה וְנִשְׂאָר אֲצֵלוֹ מִן הַדָּמִים שֶׁמִּכָּר בָּהֶן חֵיב לְבַעֵר :**

^א דהיינו שיש לתת את הפירות לאוצר שבעיר (שמנוהל על ידי בית הדין) והם מחלקים לכל אדם. כמבואר בתוספתא שביט הדין היו מעמידים שומרים בפתחי העיירות ולוקחים מאנשים שאספו יותר מידי פירות משדותיהם את הפירות ונותנין באוצר שבעיר והיו מחלקים אותו. ואף היו שוכרים פועלים ביוזמתם לאסוף את הפירות מהשדות בשעת הקטיף שלהם והיו מחלקים לכולם.

הרמב"ם השמיט תוספתא זו משום שסבר שאינה להלכה, או משום שאין עושים זאת בפועל. **רדב"ז**.

^ב **הר"מ** פירש שהם גרגירי תבואה קשים הצומחים מכח הארץ ונשארים שם זמן רב.

הערוך בשם רבנו דניאל פירש שהם התבואה שמחביאים העופות בכלי חרס הבנויים בכותל.

והר"ש כתב שיש מפרשים שהכוונה לתבואה שבין העשבים. ^ג טעמו של ר"א הוא משום שהולכים לחומרא. טעמו של רבי יהושע הוא שביעית בזמן הזה דרבנן. או משום שהולכים אחר שעת הכבישה, שאז לא היה הירק חייב בביעור. **ר"ש**.

^ד וסברתו- משום שאין הולכים בדבר אחר הטעם, אלא אחר מצוות ביעור. **ראב"ד**.

ח **ביצד עושה**. קונה בהן. מאכלות ומחלקן מזון שלש סעדות לכל אָחָד ואָחָד. או ישליכם לים המלח אם לא מצא אוכלין:

משנה פ"ט ב-ג- **שֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת לְבַעוּר, יְהוּדָה, וְעַבְרַת הַיַּרְדֵּן, וְהַגְּלִיל. וְשֶׁלֶשׁ שֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת לְכָל אַחַת וְאַחַת.**

גְּלִיל הָעֵלְיוֹן, וְגְלִיל הַתְּחִתּוֹן, וְהַעֲמֵק. מִכָּפָר חֲנֻנְיָה וּלְמַעֲלֹן, כָּל שֶׁאִינוּ מְגַדֵּל שְׁקָמִין, גְּלִיל הָעֵלְיוֹן, וּמִכָּפָר חֲנֻנְיָה וּלְמַטָּן, כָּל שֶׁהוּא מְגַדֵּל שְׁקָמִין, גְּלִיל הַתְּחִתּוֹן. וְתַחֲסוּם טַבְּרִיָּא, הַעֲמֵק.

וּבִיהוּדָה, הָהָר וְהַשְּׂפֵלָה וְהַעֲמֵק. וְשִׁפְלַת לוד כְּשִׁפְלַת הַדְּרוֹם, וְהָהָר שֶׁלֶּה כְּהָר הַמְּלָךְ. מִבֵּית חוּרוֹן וְעַד הַיָּם מְדִינָה אַחַת:

וְלָמָּה אָמְרוּ שֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת, שִׁיְהִיו אוֹכְלֵי בְּכָל אַחַת וְאַחַת עַד שִׁיְכַלֶּה הָאֲחֵרוֹן שָׁבָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ שֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת אֲלָא בִּיהוּדָה. וְשִׂאָר כָּל הָאֲרָצוֹת, כְּהָר הַמְּלָךְ.

וְכָל הָאֲרָצוֹת, כְּאַחַת לְזֵיתִים וּלְתַמְרִים:

ט **שֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת לְבַעוּר. אֶרֶץ יְהוּדָה כְּלָה הָהָר וְהַשְּׂפֵלָה וְהַעֲמֵק אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן כְּלוֹ שִׁפְלַת לוד וְהָר שִׁפְלַת לוד וּמִבֵּית חוּרוֹן עִם הַיָּם אֶרֶץ אַחַת. וְהַגְּלִיל כְּלוֹ הָעֵלְיוֹן וְהַתְּחִתּוֹן וְתַחֲסוּם טַבְּרִיָּא אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלֵי בְּכָל אַחַת וְאַחַת מְשַׁלְשֵׁתָן עַד שִׁיְכַלֶּה הָאֲחֵרוֹן שָׁבָה:**

י **בִּיצַד. הִיוּ לוֹ פְּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה. אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שִׁישׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה כְּלָה. וְכֵן אִם הִיוּ לוֹ פְּרוֹת גְּלִיל. וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:**

יָא וְשֶׁלֶשׁ אֲרָצוֹת אֵלּוּ כִּלְוֹן חֲשׂוּבוֹת כְּאֶרֶץ אַחַת לְחַרְוֵי טִי וְלְזֵיתִים וּלְתַמְרִים.

ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצער. ואימתי הוא פלה. עד הפורים. ואוכלין בזיתים עד העצרת. ובענבים עד הפסח של מוצאי שביעית. ובגרוגרות עד התנקה: **(פסחים נג).**

בפסחים (נג:)- **תנו רבנן: פירות שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ- מתבערין בכל מקום שהן. רבי שמעון בן אלעזר אומר: יחזרו למקומן ויתבערו.**

יב המוליד פרות שביעית ממקום שפלו למקום שלא פלו או ממקום שלא פלו למקום שפלו לבער. לפי שנותנין עליו חמרי מקום שציצא משם וחמרי מקום שהלד לשם. **(משנה בפסחים)**

ופרות הארץ שציצאו לחוצה לארץ מתבערים במקומן ולא יעבירם ממקום למקום:

^א **לרמב"ם**- ר"ש הכי מיקל ורק כאשר ייגמרו כל הירקות (המופקרים) שבעולם צריך לבער את הירקות שנותרו. **אך לראב"ד** ר"ש הכי מחמיר, ואפילו אם לא נתן טעם בחבת יש לבער את כולה משעה שהגיע זמן ביעור הראשון. **רדב"ז**.

^ב כך מבואר בירושלמי. (וביאר הגר"ח"ק שהסברה בזה היא שכאשר התחיל להסתפק מהאוצר כבר אין דרך להשהותו ולכן נחשב כמבוער) ותמה על כך **הרדב"ז**, שאם כן- כל אדם יתחיל בחבית ולא יצטרך לבערה. ולכן ביאר שהכוונה שהכל כמבוער לחומרא, דהיינו שאפילו שהגיע זמנו של הירק הראשון לבערו יש לבער כל החבית.

^ג כתב כן ע"פ הסברו לעניין הביעור לעיל. ובא ללמד שאין לחלק את הדמים, שמא לא יקנו בהם אוכלים. **רדב"ז**.

^ד **לרמב"ם** יש בסך הכל 3 ארצות לעניין ביעור. **אך הר"ש** כתב ע"פ הירושלמי שאין החיה עוברת מהר לשפלה וכדומה, ועל כן השיטתו יש 9 ארצות בסך הכל לעניין הביעור. (אך קשה לי שהכס"מ לא חשב בזה) ^ה כך מבואר בירושלמי.

משנה פ"ז א-ב-א- כלל גדול אמרו בשביעית, כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה, וממין הצובעים, ואינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו בעור ולדמיו בעור. ואיזה זה, עלה הלוף השוטה, ועלה הדנדנה, העלשיו, והפרשיו, והרגילה, ונץ החלב. ומאכל בהמה, החוחים והדרדרים. וממין הצובעים, ספיחי אסטס, וקוצה. יש להם שביעית ולדמיהן שביעית, יש להם בעור ולדמיהן בעור:

ועוד כלל אחר אמרו, כל שאינו (שהוא- גרסת הר"ש) מאכל אדם ומאכל בהמה, וממין הצובעים, (ואינו- גרסת כת"י רמב"ם) (ו)מתקיים בארץ, יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין לו בעור ואין לדמיו בעור. אי זהו, עקר הלוף השוטה, ועקר הדנדנה, והערקבניו, והחלבציו, והבכריה.

וממין הצובעים, הפואה והרכפא, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית, אין להם בעור ולא לדמיהן בעור. רבי מאיר אומר, דמיהם מתבערין עד ראש השנה. אמרו לו, להן אין בעור, קל וחמר לדמיהן:

יג כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעים אם אינו מתקיים בארץ יש לו ולדמיו שביעית וחיב בבעור הוא ודמיו. כגון עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעלשיו מאכל אדם. וכגון החוחים והדרדרין מאכל הבהמה. וכגון אסטס וקוצה ממין הצובעים.

ואם היה מתקיים בארץ כגון הפואה והרכפה ממין הצובעים אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין להם בעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעים בו עד ראש השנה:

יד וכל שאינו מיחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעים. הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמיו שביעית. אבל אין להם בעור אף על פי שאינו מתקיים בארץ אלא נהנין בו או בדמיו עד ראש השנה כגון עקרי הלוף השוטה ועקר הדנדנה והערקבניו:

טו קלפי רמון והנץ שלו קלפי אגוזים והגרעינים יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אבל אין להם בעור ולא לדמיהם. לולבי זרדים והחרובים יש להם ולדמיהם שביעית ובעור. לולבי האלה והבטינה והאטדין יש להן ולדמיהן שביעית אבל אין להם בעור. אבל לעלים שלהן יש בעור: (משנה פ"ז ג, ה)

משנה פ"ט ו- המלקט עשבים לחים, עד שייבש המתוקה. והמגבב ביבש, עד שתירד רביעה שניה. עלי קנים ועלי גפנים, עד שישירו מאביהן. והמגבב ביבש, עד שתירד

^א הר"ש פירש בפשטות (ע"פ גרסתו) שבכלל הראשון מבואר דין דבר שאינו מתקיים בארץ ולכן יש לו בעור ובכלל השני מבואר דין דבר המתקיים בארץ.

^ב הר"ם פירש (ופסק) שיחיס למין הצובעים מדובר שהם מתקיימים בארץ.

^ג בתוספתא מבואר שטעמו של ר"מ הוא משום שבדמים לא ניכרת קדושת שביעית ויבוא לסחור בהם. והראב"ד כתב שטעמו של רבי מאיר הוא משום שלעיתים צמחים אלו אינם מתקיימים בארץ ויש להחמיר בדמיהם.

^ד הראב"ד הקשה על הרמב"ם- איך פסק כן והלא אין זו שיטת חכמים ולא ר"מ במשנה. ותירץ הכס"מ שאה"נ שאין להם בעור, ומכיון שסתם ביעור קודם ר"ה, כאשר נהנה בו עד ר"ה הכוונה היא שאפילו לאחר מכן יכול ליהנות. (ופסק כחכמים)

אך הרדב"ז ביאר שהר"ם פסק להחמיר מספק שיש למינים אלו ביעור מכיון שיש מינים שדומים להם ואין כל אדם יודע להבחין ביניהם. ולמעשה ביאר שדעת חכמים היא שאין להם ביעור הכוונה שאין צריך לאבדן כאשר פירות אלא יכול לאכלם עד ר"ה ומשם ואילך להפקירם. וכך פסק הרמב"ם להבנתו.

רביעה שניה. רבי עקיבא אומר, בכלן עד שתירד רביעה שניה:

טז איזו היא שעת בעור העליו בעת שיבולו ונושרין מאילנותיהן. עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להם בעור לפי שאינן נובלות וכלות:

יז ועד מתי יהיה אדם רשאי ללקט עשבים לחין בשביעית עד שייבש המתוק ויגבב. עשבים יבשים עד שתירד רביעה שניה במוצאי שביעית:

יח ועד מתי יהיו העניים מתירין להפגס בפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פרות שביעית. עד שתירד רביעה שניה: (משנה פ"ט ז)

משנה פ"ז ו- הורד והכפר והקטף והלטם, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. רבי שמעון אומר, אין לקטף שביעית, מפני שאינו פרי:

בנידה (ח) (ח)-..תנו, ר"א אומר: המעמיד בשרף ערלה- אסור! ... עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א - אלא בקטפא דגוואזא, אבל בקטפא דפירא- מודו ליה; ואיבעית אימא: כי פליגי רבנן עליה דר"א- באילן העושה פירות, אבל באילן שאינו עושה פירות- מודו דקטפו זהו פריו.

יט הורד והכפר והלטם יש להן ולדמיהן שביעית. הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים ומהעקרים אין לו שביעית. והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית:

כ בפמה דברים אמורים באילן מאכל. אבל באילן סרק אף היוצא מן העליו ומן העקרים כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית:

משנה פ"ז ז- ורד חדש שכבשו בשמן ישן, ללקט את הורד. וישן בחדש, חיב בבעור. חרובין חדשים שכבשו בישן, וישנים בחדש, חיבין בבעור.

זה הפלל, כל שהוא בנותן טעם, חיב לבער, מין בשאינו מינו. ומין במינו, כל שהוא. שביעית אוסרת כל שהוא במינה, ושלא במינה, בנותן טעם:

בירושלמי הובאו שני הסברים לחילוק בין ורד חדש לישן- א. אלו שני תנאים שונים. ב. אלו שני מצבים שונים (כמבואר בדברי הרמב"ם)

הרמב"ם הסביר שהחילוק בין ורד לחרוב הוא שחרוב (בין חדש ובין ישן) נותן מיד טעם בשמן. אך לורד חדש לוקח זמן לתת טעם בשמן.

הר"ש חילק בין ורד שלא נותן טעם בשרוב שנותן טעם.

^ה לר"מ הוא סוג של עשב מר. לערוך היינו שייבשו הפירות המבושלים. ולר"ש היינו לחלוחית הארץ (שנעשית סדקים).

^ו בירושלמי העירו שאין לגרוס במשנה עלי קנים מכיוון שאינם נושרים. וכ"פ הרמב"ם.

^ז הר"ש ביאר משנה זו לענין שאר השנים לליקוט לקט שכחה ופאה. מכיוון שהוקשה לו למה דוקא לעניים הותר, והרי שמיטה מותרת לכולם. אך לר"מ כולם נחשבים כעניים לענין שמיטה. ושני הפירושים אמת. רדב"ז.

^ח הר"ש ביאר שבגמרא נחלקו האמוראים בהסבר המחלוקת- האם יש להחיל את המחלוקת בדין שרף לענין ערלה גם על שביעית או לא (מכיוון שבשביעית אף דבר שאינו פרי נוהגת בו שביעית). ועיין בו שהאריך לבאר המחלוקת בכמה אופנים.

^ט ואע"פ שבהמשך הגמרא מובאת שמועה בשם רבי יוחנן שממנה עולה שקטף לעולם לא נחשב פרי לדעת חכמים, לא פוסקים כמותה כי היא שמועה לא מפורסמתו שהיא דחוקהו אולי אמרה רבי יוחנן דרך לימד ולא להלכה. כס"מ.

^י אך ורד ישן בשמן חדש נותן טעם מהר. כס"מ.

הרדב"ז התקשה בפירושי הראשונים שהמציאות מכחישה אותם, ועל כן ביאר שהכל תלוי אם הגיע זמן הביעור, ואין חילוק בין חרוב לורד.^א

כא הכובש וְרַד שְׂבִיעִית בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁשִׁית יִלְקֹט אֶת הַנֶּהָד וְהַשֶּׁמֶן מִתָּר. כְּבִשׁוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מוֹצָאֵי שְׂבִיעִית חֵיב לְבַעַר הַשֶּׁמֶן שֶׁהָרִי הַנֶּהָד יִבֵּשׁ הוּא וְכִבֵּר נִתְחַיֵּב בְּבַעוֹר :

כב חרובין של שביעית שֶׁכָּבְשׁוּ בִּיַיִן שְׁשִׁית או בִּיַיִן מוֹצָאֵי שְׂבִיעִית חֵיב לְבַעַר הַיַּיִן. שֶׁהָרִי טַעַם פְּרוֹת שְׂבִיעִית בּוֹ. זֶה הַכֶּלֶל פְּרוֹת שְׂבִיעִית שֶׁנִּתְעַרְבוּ בְּפְרוֹת אַחֲרוֹת מִיַּן בְּמִינוֹ בְּכֹל שֶׁהוּא וְשֵׁלָא בְּמִינוֹ^ב בְּנוֹתוֹ טַעַם :

פרק שמיני

משנה פ"ה ו- **אלו כלים שאין האמן רשאי למכרם בשביעית, מחרשה וכל כליה, העול, והמזרה, והדקר. אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, ועגלה וכל כליה. זה הכלל, כל שמלאכתו מיחדת לעברה, אסור. לאסור ולהתיר, מתר: א דרדך שאסור לעבד הארץ בשביעית כד אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה. או למכר להן כלי עבודה. לפי שאסור לחזק ידי עוברי עברה:**

ב ואלו כלים שאין האמן רשאי למכרן בשביעית למי שחשוד על השביעית. מחרשה וכל כליה העל והמזרה והדקר. זה הכלל כל שמלאכתו מיחדת למלאכה שאסורה בשביעית אסור למכרו לחשוד. ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מתרת מתר למכרו לחשוד:

ג כיצד. מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה. שאם יקצר בו מעט ויביא על העגלה מעט הרי זה מתר. ואם יקצר כדרדך הקוצרין או יביא כל פרות שדהו אסור:

בירושלמי פ"ה ה"ג- **אמר רבי יונה- כיני מתניתא? אילו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית לחשוד על השביעית. סתמן מהו? וממה דתני לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה- סתמן מותר:**

ד ומתר למכר סתם למי שאינו חשוד אפלו דבר שמלאכתו מיחדת למלאכה האסורה בשביעית. שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה לאחר שביעית:

ה היוצר מוכר חמש פדי שמן וחמשה עשר פדי יין. ומתר למכר לעכו"ם יתר מזה ואינו חושש שמא ימכר לישראל. ומוכר פדים רבים לישראל בחוצה לארץ ואינו חושש שמא יביאם לארץ: (משנה פ"ה ז)

^א והטעם שאמרו 'ילקט את הורד', משום שלעניין ביעור הולכים אחר העיקר (דהיינו השמן), ולמרות שקיבל טעם מהורד אין הוא נאסר (כי יש לו עוד זמן עד שיגיע זמן ביעורו).

ובחרוב לא נאמר ילקט את החרוב מכיוון שזמן ביעורו שווה לזמן השמן.

^ב ודוקא אחר הביעור שאין לו מתירין. אך קודם הביעור הוי דשיל"מ. **רדב"ז**. **ומהר"ש** משמע שאף קודם הביעור בני"ט. (וייתכן שלא מחשיבים זאת דשיל"מ מכיוון שכעת לא אסור. אב"א).

^ג ואין חשש שמא יערים להשתמש בכולם לשמן או ליין מכיוון שמדובר בכלים העשויים מחומרים שונים. ירושלמי.

^ד בשאר הדינים מודים ב"ש לבי"ה מכיוון ששימוש ההיתר שיש בהם אינו חריג כל כך כמו לשחוט פרה חורשת. (שעולה יותר ובשרה קשיח) **ר"ש**.

^ה דין שדה האילן מבואר בתוספתא, ומשמע משמע שבשדה ללא אילן מותר. **רדב"ז**.

^ו בירושלמי מבואר שרק במקרה זה התירו משום דרכי שלום, אך שאר המקרים שהוזכרו לעיל במשנה מותרים מן הדין.

משנה פ"ה ח- **בית שמאי אומרים, לא ימכר לו פרה חורשת בשביעית. ובית הלל מתירין, מפני שהוא יכול לשחטה.**

מוכר לו פרות אפלו בשעת הזרע, ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גרן, ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים. וכלן, בפרוש, אסורין:

ומוכר לחשוד פרה חורשת בשביעית שהרי אפשר לשחטה. ומוכר לו שדהו שהרי אפשר שיובירה. אבל לא ימכר לו שדה האילן אלא אם כן פסק עמו על מנת שאין לו באילן. ומשאילו סאה למדד בה אף על פי שהוא יודע שיש לו גרן שהרי אפשר שימדד בה בתוך ביתו. ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים. וכלן בפרוש אסורים:

ז וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה רחים ותנור. אבל לא תביר ולא תטחן עמה: (משנה פ"ה ט)

משנה פ"ד ג- **חוכרין נירין מן הנכרים בשביעית, אבל לא מישראל. ומחזיקין ידי נכרים בשביעית, אבל לא ידי ישראל. ושואלין בשלומן, מפני דרכי שלום:** בירושלמי הובאו שני פירושים למחזיקין-

א. חרוש בה טוב כדי שאקנה אותה ממך במוצאי שביעית. **ב.** יישר כוח, בהצלחה.

ומתוך כך גם ישנם שני פירושים לשואלים בשלומם-

א. יישר כח, בהצלחה.

ב. שואלים בשלום ישראל החשוד לחלל שמיטה.

בבבלי גיטין (סב) ביארו שמחזקים היינו יישר כח. ושואלים בשלומם של גויים אפילו ביום אידם.

ח מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית בדברים בלבד. כגון שראהו חורש או זרע אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו. מפני שאינם מצוין על שביעית הארץ. אבל לא יסעידנו ביד. ומתר לרדות עמקו הפגרת וחוכרין מהו נירין לפי שאינן בני חיוב פדי לקנס אותן:

משנה פ"ו ב- **עושין בתלוש בסוריא, אבל לא במחבר. דשים וזורין וזרזין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקים. כלל אמר רבי עקיבא, כל שפיוצא בו מתר בארץ ישראל, עושין אותו בסוריא:**

בירושלמי מבואר שחכמים גזרו שמיטה במחבר בסוריא כדי שלא יעזבו לשם כדי שיוכלו לעבוד בקרקע. אך על עבודה בתלוש לא גזרו שאין בה רווח כ"כ גדול ולא חששו שיעזבו את הארץ בשל כך.

ט מתר לעשות בסוריא בתלוש אבל לא במחבר. כיצד. דשין וזורין וזרזין ומעמרין. אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין. וכן כל פיוצא באלו:

והר"ש ביאר שהחילוק בין המקרים הוא שכאן מדובר שהאשה יודעת שיש לחברתה רק פירות שביעית, וכשהיא משאילה לה היא תולה בדבר רחוק מאד (שתסגן חול על ידו). אך במקרים הקודמים ניתן לתלות בהיתר בצורה יותר מרווחת.

^א נחלקו רבי אליעזר וחכמים במשנה בדין כוורת האם דינה כקרקע או כתלוש. ורק עם גוי הותר לרדות בכוורת המחוברת לקרקע שנראה כעבודת הקרקע. **רדב"ז**.

^ב **הר"ש** ביאר שההיתר הוא אפילו אצל החשודים על השמיטה. **עוד כתב הר"ש** שכל האיסור לבצור כדרכו הוא דוקא בשדה השמור. אך בשדה המופקר מותר לבצור כדרכו אף בארץ. אך **מהרמב"ם** ועוד ראשונים שלא חילקו בכך משמע שאף במופקר הוי איסור תורה.

^ג ביאור דברי ר"ע: א. מלאכות התלוש המותרות מהתורה בארץ אלא שחכמים גזרו לעשותם בשינוי, בסוריא מותר לעשותן אף מדרבנן. ב. כל המלאכות שהתרנו לעשותם בארץ במופקר (עיין לעיל) מותר בסוריא אף בשמור. **ר"ש**. ועיין בדבריו עוד פירוש.

בסוכה (טל) - תניא: אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות... במה דברים אמורים - בלוקח מן המופקר. אבל בלוקח מן המשומר, אפילו בכחצי איסר - אסור.

י פשם שאסור לעשות סחורה בפרות שביעית או לשמרן כד אסור לקח מעם הארץ. לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ. ואפילו כל שהוא. שפמא לא יאכל אותו בקדשת שביעית:

יא הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית נתן לו אתרוג מתנה. ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב: (בגמרא שם)

יב במה דברים אמורים בזמן שהיה מוכר פרות שצמותן בשמור כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן. אבל היה מוכר פרות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגס והירבוזין והשוטים והחללוגות והפסבר של הרים וכיוצא בהן הרי זה מתיר לקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר:

יג וכל דבר שאינו חבב במעשרות כגון שים בעל כפי ובצל של רכפה ורגיסין הקלקיות ועדשים המצרייות וכן זרעוני גנה שאינן נאכלות כגון זרע לפת וזנון וכיוצא בהן הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית: (משנה מעשרות פ"ה ח)

משנה בכורות פ"ד ט-י - החשוד על השביעית - אין לוקחין ממנו פשתן, ואפילו סרק, אבל לוקחין מהם טוי ואריג. החשוד להיות מוכר תרומה לשום חולין - אין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח, דברי רבי יהודה; רבי שמעון אומר: כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות אין לוקחין ממנו. (ומתרומה למד הרמב"ם לשביעית. כס"מ)

יד במה דברים אמורים בעם הארץ סתם. אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפרות שביעית או לשמר פרותיו ולמכר מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זקת שביעית קלל. ואין לוקחין ממנו פשתן אפילו סרוק. אבל לוקחין ממנו טווי ונשזורי:

טו החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות. והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. (משנה בכורות פ"ד) שאף על פי שזה וזה מן התורה. מעשר טעון הבאת מקום מה שאין כן בשביעית. ושביעית אין לה פדיון מה שאין כן במעשר: (גמרא בכורות ל)

טז החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית. (משנה בכורות פ"ד) שהאכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים. והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה: (גמרא בכורות ל)

^א כך ביאר גם הר"ש. אך רש"י כתב שטעם האיסור הוא כדי שלא יבואו לסחור בהם ולהצניע דמיהם אחר הביעור. אך הר"ש כתב שזה דוחק שאף ללא זה ישנם דיני שמיטה רבים שאין עם הארץ נזהר בהם.

^ב ומסתבר שהותר לקחת אף יותר ממזון ג סעודות. ולא דומה לדברים שחזקתם מן ההפקר. שכאן מן הדין נלקחים מכל אדם ושם רק משום חזקה. רדב"ז.

^ג שלא ישקיע כל כך הרבה לטוות ולשזור ויסתכן שלא יקנו ממנו אם יעלו על כך שהוא גדל באיסור. ולכן מניחים שהוא של היתר. לאכול אחר הביעור. רש"י.

^ד בירושלמי נחלקו האמוראים האם אומרים זאת אף בחשוד. ומלשון הרמב"ם משמע שבחשוד אסור. ר"י קורקוס.

^ה מכיוון שסוברים ששביעית לא תופסת דמיה. וצריך לומר שמדובר על אנשים החשודים על השביעית, אך אם ידוע בודאי שהם מחללי שביעית אין לקחת מהם. רדב"ז. (ועיין בתוספתא ובמפרשים שם שלא משמע כן, אלא אע"פ שעובדים

משנה בכורות פ"ה - כל המומין הראויין לבה בידי אדם, רועי ישראל - נאמנין, רועים כהנים - אינן נאמנין, רשב"ג אומר: נאמן הוא על של חבירו, ואין נאמן על של עצמו, ר"מ אומר: החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו.

הרמב"ם פסק כרשב"ג והראב"ד פסק כר"מ. יז כל החשוד על דבר אף על פי שאינו נאמן על של עצמו נאמן הוא על של אחרים חזקה אין אדם חוטא לאחרים. לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו:

יח הכהנים חשודין על השביעית לפי שהם אומרים הואיל והתרומות מתרות לנו אף על פי שהן אסורין על הנזרים במיתה קל וחמור פרות שביעית. לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פרות שביעית תעלה. נפלה לפחות ממאה ירקבו הפל ולא ימכרו לכהנים ככל מדמע לפי שהם חשודין על השביעית: (סנהדרין כו.)

יט הצבענין והפטמין לוקחין מרסן מכל מקום. ואינן חוששין שפמא מספיהי שביעית הוא: (תוספתא)

כ גבאי קפה בשביעית לא יהיו מדקדקין בהצרות של אוכלין שביעית. ואם נתנו להן פת מתרת ואין חוששין לה שפמא מספיהי שביעית הוא. שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית. (תוספתא דמאי פ"ג)

וכתב ללוות מן העניים פרות שביעית ומחזירין להן פרות בשנה שמינית: (עבודה זרה סב)

פרק תשיעי

א מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר (דברים טו-ב) 'שמוט כל בעל משה ידו'. והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר (דברים טו-ב) 'לא יגש את רעהו ואת אחיו':

בגיטין (לו). - בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים.

ב אין שמטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיו בל נוהג שיש שם שמטת קרקע. שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף. ודבר זה קבלה הוא. אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ. ובזמן שאין שם שמטת קרקע אין אתה משמט כספים בשביעית אפילו בארץ:

בשמיטה, לא נותנים צדקה מאיסור שלא יהיה מצווה הבאה בעבירה. ועל הרב"ז אין תלונה מכיוון שכתב שלא ידע מקור הלכה זו. אב"א

^י והרווח שלהם הוא שהם מקבלים פירות ללא צורך בשמירה על קדושה וביעור. ואין זה נחשב חליפי שביעית.

^ה בפירוש שמיטת קרקע נחלקו הראשונים -

לר"ת הכוונה היא לחזרת הקרקעות לבעליהם ביוכל. והיא זו שאינה נוהגת בימינו ועל כן שמיטת כספים מדרבנן. אך שמיטת קרקעות נוהגת בימינו מהתורה.

אך רוב הראשונים (רש"י) הבינו שמיטת קרקעות היינו שנת השמיטה. הכס"מ והרדב"ז ביארו ברמב"ם כר"ת. והאור לציון כתב שאף הרמב"ם יודה בימינו ששמיטה מדרבנן מכיוון שלא מונים יובלות. אלא שבאופן קרוני אם היו מונים יובלות היתה השמיטה נוהגת בימינו מהתורה. (עוד יש לציון שרש"י הביא תורת כהנים שממנה עולה שאין השביעית תלויה ביוכל. וכתב שהיא מחלוקת תנאים.)

ג ומדברי סופרים שפתיחה שמטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום ואף על פי שאין היובל נוהג כפי שלא תשתכח תורת שמטת הכספים מישראל:

ד אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנתאמר (דברים טו-א) 'מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה' ושמטת הוא אומר (דברים לא-ו) 'מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות'. מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע. לפיכך הלכה את הברו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה. וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב: (ספרי פרשת ראה)

משנה פ"י ב- השוחט את הפרה וחלקה בראש השנה, אם היה החדש מעבר, משמט. ואם לאו, אינו משמט. השחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית ונתעבר אלו ונמצא אותו היום סוף שביעית אבדו הדמים. שהרי עברה שביעית על החוב:

משנה פ"י א- שביעית, משמטת את המלוה בשטר ושלל בשטר. בגיטין (לז.). רב ושמואל דאמרי תרויהו: בשטר- שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר- שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלוה על פה: רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרויהו: בשטר- שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר- מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים- אינו משמט. תניא אידך: סיים לו שדה אחת בהלוואתו- אינו משמט; ולא עוד, אלא אפילו כתב כל נכסיי אחראין וערבאין לך- אינו משמט.

הגמרא מספרת שכששאלו את רבי יוחנן על שטר שיש בו אחריות נכסים אם משמט או לא, הורה שמשמט (כרב ושמואל) וביאר שאע"פ שיש סייעתא לדבריו, מכיוון שלא ראה רבותיו פוסקים כך גם הוא לא עושה מעשה להקל. הרמב"ן כתב שכמו שנדחתה דעת רבי יוחנן, כך נדחתה גם דעת 'התניא אידך'. אך הרמב"ם לא פסק כן. ו שביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים הרי זה משמט. ואם סיים לו שדה בהלוואתו אינו משמט.

והשביעית משמטת את השבועה שנתאמר (דברים טו-ב) 'לא יגשי' מכל מקום לא לשלם ולא להשבע: (משנה בשבועות מה.ז)

בתוספתא פרק ח- דבר שהשביעית משמטתו משמטתו משמטתו שבועתו, ודבר שאין השביעית משמטתו אין משמטתו שבועתו.

ז במה דברים אמורים בשבועת הדנין וכל פיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטתו. אבל שבועת השומרין והשתפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה לשלם הרי זה ישבע אחר השמטה:

ירושלמי פ"י א- מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת, כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת. משנה בשבועות (פ"ז ח)- והשביעית משמטת את השבועה. ח הללוה ותבעו וכפר בו. והגיע השמטה והוא בכפירתו. והודה אחר שעברה שביעית. או שבאו עליו עדים אחר השביעית אין השביעית משמטתו:

במכות (ג)- אמר רב יהודה אמר שמואל: המלוה את חברו לעשר שנים - שביעית משמטתו, ואף על גב דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, סוף אתי לידי לא יגוש... איכא דאמרי, א"ר יהודה אמר שמואל: המלוה את חברו לעשר שנים - אין שביעית משמטתו, ואף על גב דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. ט המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים אינו משמט. אף על פי שהוא בא לידי (דברים טו-ב) 'לא יגשי' הרי הוא עתה אינו יכול לנגש. התנה עמו שלא יתבענו שביעית משמטת: (ירושלמי)

י המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית הרי זה נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית. התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קים. שכל תנאי שפמון קים. ונמצא זה חייב עצמו בפמון שלא חביתו תורה שהוא חייב: (מכות ג:)

משנה פ"י א- הקפת החנות, אינה משמטת, ואם עשאה מלוה, הרי זה משמט. רבי יהודה אומר, הראשון הראשון משמט.

הרדב"ז ביאר את הסוגיא כך שתנאים לפסק הרמב"ם: בשבועות מדובר שחייבוהו ב"ד שבועה, ולא הספיק לישבע עד שיצאה שמיטה, ועל כן נשמט החוב והשבועה. אך בירושלמי מדובר שעוד לא חייבו אותו שבועה, ועל כן מכיוון שלא ידוע אם היתה כאן כלל הלוואה אין שביעית משמטת.

הכס"מ תירץ בשם הר"ן שביירושלמי מדובר שכפר במקצת והודה במקצת ומכיוון שאותו חלק שבו הודה נשמט, גם השבועה נשמטת.

זכ"פ רמב"ן, ר"ת, תרומה ורא"ש (ואין לומר שכיון שהיו ספק ממון נפסוק כלישנא קמא, מכיוון שהנידון הוא ביחס לשמיטה דהיינו איסורא, גם הממונא היוצא מזה נידון כמותה. ב"י). אך רבינו אליהו, ריב"א ורא"ה סוברים שהלכה שמשמטת, כלישנא קמא.

ה הכוונה היא שהלוה אומר למלוה שייתן לו להחזיר את ההלוואה כפי יכולתו ללא שהמלוה יתבע אותו על החזר ההלוואה. ואע"פ שלא ניתן לומר שהגיע זמן הפרעון, בכל רגע ורגע יש עליו מצווה להשיב את ההלוואה (ר"י קורקוס) ובכל פעם שהוא רואה את המלוה הוא יגוש מעצמו. (רדב"ז)

ט טעם הדבר הוא שבאלו הדרך היא לצבור חוב של כמה פעמים שנים ובסוף לתבעו. רמב"ם.

י שבכל פעם שלווה מחדש, הרי נזקפת הפעם הקודמת כחוב. בתוספתא משמע שרבי יהודה סובר שאף הקפה ראשונה

^א בירושלמי מובא שמשנה זו אליבא דרבי יהודה (המובא בהלכה יא) אך לדעת חכמים שהקפת החנות אינה משמטת גם חוב זה אינו נשמט. וכן השיג הרמב"ם על הרמב"ם.

^ב וביישוב דעת הרמב"ם נאמרו כמה תירוצים:

א. בבבלי לא העמידו את המשנה כרבי יהודה, ועל כן פסק הרמב"ם כבבלי. (מגדל עוז) ב. לא נחשב הקפה א"כ לוקח כמה פעמים, משא"כ כאן שלקח פעם אחת וחייב מיד לשלם. (רדב"ז וכס"מ) ג. מכיוון שלא יכול לפרוע את החוב בשעת המכר (שהוא יו"ט) לא נחשב כהקפה אלא כזקיפה. (כס"מ).

^ג והטעם לחילוק הוא שכאשר סיים לו שדה בהלוואתו נחשב גבוי טפי.

^ד התרומה ביאר בדעת הרמב"ם שמדובר שהקרקע ניתנת למלוה ללא אפשרות לסלקו בממון.

^ה אלא ששם נלמד מהפסוק 'זה דבר השמיטה'.

^ו ואחר כך תעבור שביעית. כס"מ. מכיוון שהם דרך הלוואה.

^ז הרמב"ם הקשה על הרמב"ם שפסק שהכל תלוי אם בזמן השמטת הכספים הלוהה כבר בהלוואה או לא. אך מהמשנה שבועות עולה ששביעית משמטת את השבועה, ולא ייתכן שבועה ללא כפיירה. ועל כן יש לבאר שמדובר במקרה שהלוה נשבע על הכשתו בבית דין ועל כן הוא נפטר לגמרי מהחוב, וכאשר הא מודה לאחר שביעית או שבאו עדים, הרי זה חוב חדש.

יא הקפת החנות אינה נשקטת. ואם עשאה מלוח נשקטת. שכר שכיר אינו נשקט. ואם זקפו עליו במלוח נשקט:

משנה פ"י ב- האונס, והמפתה, והמוציא שם רע, וכל מעשה בית דין, אין משמטין. יב קצות של אונס ושל מפתה והמוציא שם רע אינם נשקטין. ואם זקפו במלוח נשקטים. ומאימתי נזקפין במלוח משעת העמדה בדין: (גיטין יח.)

בגיטין (יח.)- איתמר: מאימתי כתובה משמטת? רב אמר: משתפגום ותזקוף, ושמואל אמר: פגמה אף על פי שלא זקפה, זקפה אף על פי שלא פגמה. יג המגרש את אשתו קדם השמטה אין כתבתה נשקטת. ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוח נשקטת:

משנה פ"י ב- המלוח על המשכון, והמוסר שטרותיו לבית דין, אינו משמטין:

יד המלוח על המשכון אינו משמיט. והוא שיהיה החוב כנגד המשכון. ואם היה יתר משמיט היתר: טו המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו נשקט שנאמר (דברים טו-ג) 'ואשר יהיה לך את אחיד' וזה בית דין תובעין אותו. וכן בית דין שחתכו את הדין וכתבו איש פלוני אתה חוב לתן לזה קד וקד אינו נשקט. שזה כגבוי הוא וכאלו בא לידו ואינו כמלוח:

בגיטין (לו)- ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא... ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינן רבנן דתשמט? אמר אביי: שב ואל תעשה הוא. רבא אמר: הפקר ב"ד היה הפקרי.

טז כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה (דברים טו-ט) 'השמר לך פן יהיה דברי וגו' התקין פרוזבול^ז כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה. (משנה פ"י גה)

נשמטת (ללא שתהיה אחריה עוד הקפה). ולפי זה צריך לומר שדבריו במשנה הם לדבריהם של חכמים. רדב"ז.

^א ומדובר שכתבו לו פסק דין. רא"ש. וכן מבואר בדברי הרמב"ם בהלכה טו.

^ב בירושלמי נאמר בשם שמואל שאפילו משכן מחט החוב אינו נשמט ('פרט למה שיש לאחיד תחת ידך'). וכן פסקו הר"ש והרא"ש. אך הרמב"ם פסק לחומרא מכיוון שבגמרא שבועות מובאות שתי אפשרויות לבאר את דברי רשב"ג (ששמואל הולך בשיטתו) ומספק לא מוציאים ממון. וכ"פ הר"ן.

^ג לראב"ד תירוצו של רבא על השאלה השניה עונה גם על השאלה הראשונה, וממילא שייך פרוזבול גם בשמיטה דאורייתא. אך לרמב"ם תשובת רבא נסובה רק על השאלה השניה, ופרוזבול מועיל רק בשמיטה דרבנן. כס"מ. (וראה רדב"ז)

^ד פירוש פרוזבול- פרוז- תקנה. בולי- עשירים. בוטי- עניים. רש"י (גיטין לו.) והיינו שהיא תקנה לעשירים שלא יאבדו חובם ולעניים שימצאו מי שילוה להם.

^ה במשנה לעיל מבואר שהמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט, ואם כן- מה התקין הלל?

א. יש לחלק בין מוסר בפועל לכותב שטר שהחובות מסורים. (תוספות)

ב. אין הבדל, והלל רק פרסם פתרון זה. (רש"י)

ג. פרוזבול מועיל רק בבית דין חשוב ובזמן ששמיטה דרבנן. אך מוסר שטרותיו מועיל בכל בית דין ואף בשמיטה דאורייתא.

(תרומה)
^י בגמרא שם מובאת דעתו של רב נחמן שסובר שאם היה בכוח היה מתקן שאע"פ שלא כתב פרוזבול ייחשב כאילו כתב. וכתב הרמב"ן שהלכה כרב נחמן ועל כן מותר לכתוב פרוזבול בכל בית

ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים. אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה:

בגיטין (לו)- אמר שמואל: לא כתבינן פרוזבול אלא אי בני דינא דסורא אי בני דינא דנהרדעא; ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו! דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא.

יז אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בגי אדם. אבל שאר בתי דינין אין כותבין:

יח זהו גופו של פרוזבול. מוסרני לכם פלוני ופלוני הדנינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. והדנינין או העדים חותמין מלמטה^ח: (משנה פ"י ד)

משנה פ"י ו- אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין לו, מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא. היתה לו שדה ממשכנת בעיר, כותבין עליה פרוזבול. רבי חזפית אומר, כותבין לאיש על נכסי אשתו, וליתומים על נכסי אפוטרופין:

יט אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין קרקע ללווה מוכר לו המלוח כל שהוא בתוך שדהו אפלו קלח של פרוזבול. השאלו מקום לתנור או לכירה כותבין עליו פרוזבול. היתה לו שדה ממשכנת כותבין עליה פרוזבול^י: כ כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופים^{יב}.

אין לו קרקע ולערב יש לו קרקע כותבין עליה פרוזבול. הנה לו חוב על חברו ויש לחברו קרקע הואיל והוא תחת שעבודו כותב עליו פרוזבול: (גיטין לז. י)

כא אחד שלוח מחמשה צריכים פרוזבול לכל אחד ואחד. וחמשה שלוח מאחד דין פרוזבול אחד לכלן: (משנה פ"י ה)

דין וכן מותר לכל אחד למסור בעל פה לחבירו שחובותיו מסורים לבית דין. וכ"פ הטור.

^א לדעת הר"ן- ב"ד דרבי אמי ורבי אסי לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור וכ"כ בתוספות שר"ת כתב פרוזבול מטעם זה. וכ"כ הרא"ש, הריב"ש בשם הרשב"א וכן נראה מדברי הר"ן שכתב סתם דיני פרוזבול וכן נראה דעת הרמב"ם ממה שכתב אלא חכמים גדולים ביותר ולא סתם וכתב אין כותבין פרוזבול אלא בב"ד של רבי אמי ורבי אסי כלשנא דגמרא ועוד שכתב שהם ראויים להפקיע ממון וכיון דכל ב"ד חשוב שבדור ראוי להפקיע ממון ממילא משמע דכל ב"ד חשוב שבדור הוא כב"ד של רבי אמי ורבי אסי. כס"מ. (מרדכי עולה שאין כן דעת הרמב"ם אלא שכך נהגו).

^ב נחלקו בגיטין (לב) כמה דיינים צריך לכתוב פרוזבול- לרב ששת דוקא שלושה דיינים. ולרב נחמן מספיק שניים.

לשון הרמב"ם סתומה, ומדברי הטור והתרומה משמע שצריך שלושה ב"י.

^ג מכיוון שאז החוב נחשב כגבוי בידי בית הדין. ר"ש. ורש"י ביאר שתיקנו פרוזבול רק במקרה השגרתי שבו יש ללווה קרקע. בירושלמי מובאת דעה שעל פיה צריך שיהיה גם ללווה קרקע. וכתב הר"ש שייטכן שזה כדי שיוכל המלווה להקנות שטרותיו אגב קרקע. אך לדינא אין חיוב בכך.

^ד משום דקרקע כל שהוא שווה כל החוב, שאין אונאה לקרקעות. תוספות.

^ה הדברים המסומנים בקו מקורם בגמרא גיטין. ^ו שלוה לצורך היתומים. ר"ש.

^ז מכיוון שהקרקע משועבדת לחזר ההלוואה לכן נחשב שיש לו קרקע. ואפילו אם רק למי שחייב לערב יש קרקע, נחשב. רדב"ז.

משנה פ"י ה- **פרוזבול המקדש, כָּשֶׁר, והמאחר, פסול**.
שטרי חוב המקדמים, פסולים, והמאחרים, כָּשֶׁרִים.
כב פתב הפרוזבול תחלה ואחר כך הלנה אינו מועיל. אלא משמיט עד שיקתב הפרוזבול אחר שהלנה. נמצאת אומר שכל מלנה הקודמת לפרוזבול אינה נשמטת בפרוזבול זה. ואם הפרוזבול קודם למלנה נשמטת בפרוזבול זה:
כג לפיכך פרוזבול המקדש כָּשֶׁר. והמאחר פסול. כיצד. פתבו בניסן והקדים זמנו מאדר כָּשֶׁר. שהרי הורע כחו שאינו משמיט אלא עד אדר. אבל אם אחר זמנו וכתבו מאיר פסול שהרי מנפה כחו שאינו משמיט עד איר שלא פדיון. שאין דינו שלא לשמיט אלא עד ניסן בשעת מסירת הדברים לבית דין:

שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית:

כח כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו. וצריך המלנה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו אף על פי כן רצוני שתקבל יקבל ממנו שניאמר (דברים טו-ב) 'לא גש' והרי לא נגש. ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך: (משנה פ"י ח-ט)

בגיטין (לו:)- **המחזיר חוב לחבירו בשביעית - צריך שיאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אף על פי כן - יקבל הימנו, שנאמר: וזה דבר השמטה. אמר רבה: ותלי ליה עד דאמר הכי.**

כט החזיר לו חובו ולא אמר לו כן. מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתים לך. ואם לא אמר לא יקבל ממנו אלא יטל מעותיו וילך לו:

משנה כתובות פ"ט ט- **בעל חוב שהוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול- הרי אלו לא יפרעו. רבן שמעון בן גמליאל אומר- מן הסכנה ואילך אשה גובה כתובתה שלא בגט ובעל חוב גובה שלא בפרוזבול.**

בגיטין (לו:)- **אמר רב יהודה אמר רב נחמן: נאמן אדם לומר פרוזבול היה בידי ואבד ממני; מאי טעמא? כיון דתקינן רבנן פרוזבול, לא שביק היתירא ואכיל איסורא. כי אתו לקמיה דרב, אמר ליה: מידי פרוזבול היה לך ואבד? כגון זה פתח פיך לאלם הוא.**

כד המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוזבול אבד חובו. ואם אמר הנה לי ואבד נאמן. שמזמן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוזבול. ולא עוד אלא פשיביא בעל חוב את שטרן או פשיבוא לתבע במלנה על פה אומרים לנתבע שלם לו. ואם טען הנתבע ואמר אינה פרוזבול שלו. אומרים לנתבע הנה לך פרוזבול ואבד אם אמר הן נאמן. ואם הודה שלא פתב פרוזבול אבד חובו. והיתומים אינן צריכין פרוזבול:

כה הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלנה זו שהוא תובע אחר פרוזבול זה היתה והתובע אומר קדם פרוזבול היתה התובע נאמן. שאילו אמר הנה לי ואבד נאמן ואף על פי שאין אנו יודעין זמן הפרוזבול שאבד:

כו טען הנתבע ואמר מלנה יש לו אצלי. והתובע אומר לא כי אלא הקפת חנות היא שאינה נשמטת שהרי לא זקפתי מלנה הרי זה נאמן. שהרי אם ירצה לאמר מלנה היתה ופרוזבול הנה לי ואבד. שפינון שתקנו חכמים פרוזבול חזקה היא שאין אדם מניח דבר מתר ואוכל דבר אסור:

בגיטין (לו:)- **רבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו להדדי. רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה: צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה: לא צריכת.**

כז תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים ואמר מוסרני לךם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתב פרוזבול. מפני שהן יודעים

^ד אף ללא שבועה. ר"ת.
^ה מכיוון שר"ג ובית דינו אביהם של יתומים. גיטין לו. דהיינו שנחשבים חובותיהם כמסורים לבית דין. רש"י.
^ו ואם יודעים שאין לו חזקת כשרות, אה"נ שלא נאמן. רדב"ז.
^ז **הראב"ד** כתב שהרמב"ם סתר את עצמו, ולא ביאר במה. **לרדב"ז** הסתירה היא שלעיל כתב שצריך לכתוב פרוזבול וכאן כתב שת"ח לא צריכים. והכס"מ כתב שהסתירה היא שלעיל כתב שצריך שיהיו בית דין מיוחד לכתבת פרוזבול, וכאן לא חילק בזה. ויישב שהרמב"ם התכוון לת"ח מבי"ד חשוב שבדור.
^ח **הר"ש** כתב ע"פ הירושלמי- 'אומר לו משמט אני בשפה רפה והימין פשוטה לקבל'. וכן פירשו **הרמב"ם והרא"ש**. אך רש"י פירש כפשוטו שתולה את הלווה באופן פיזי על עץ.

^א בתוספתא מובאת דעת רשב"ג שדוקא מלווה שאחרי הפרוזבול אינה משמיטה. וכך כתב **הרמב"ם** במהדורה קמא של פיה"מ. אך במהדורה בתרא כתב כפי שפסק כאן. וטעם הדבר כתוב בירושלמי שכאשר הפרוזבול מוקדם הוא מרע את כוחו של המלווה, שלא יכול לגבות את החובות שנעשו אחריו. (הר"ש ביאר את דברי רשב"ג בתוספתא במקרה שהוציא פרוזבול שזמנו מוקדם למלווה מאוחרת, שנאמן לגבות ולומר פרוזבול אחר היה לי ואבד. או שפירוש דבריו שאף אם נקרע הפרוזבול לפני סוף השמיטה הוא תקף)
^ב שגזרו גויים לא לקיים המצוות והיו מפחדים לשמור את הפרוזבול. ואף כשעברה הסכנה נאמן כדי לא לחלק בין הזמנים **כס"מ**.
^ג **הרדב"ז** כתב שמדבריו מדוייק שרק כאשר הנתבע טוען אז פותחים לתובע.

שולחן ערוך חושן משפט סימן ס"זא

א אין שְׂמִטָּה כְּסָפִים נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֲלָא בְּזָמַן שֶׁהַיִּבֵּל נוֹהֵג. וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרֵים שֶׁתְּהֵא שְׂמִטָּה כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בְּזָמַן הַזֶּה בְּכָל מְקוֹם. (רמב"ם, תרומה ור"ן בְּשֵׁם יֵשׁ אֲוֹמְרִים) הֵגָה: כֵּן הוּא הִסְכַּמְתָּ הַפּוֹסְקִים.

אֲבָל יֵשׁ אֲוֹמְרִים דְּאִין שְׂמִטָּה נוֹהֶגֶת בְּזָמַן הַזֶּה; וְנִרְאָה שֶׁעֲלֵיהֶם סָמְכוּ בַּמִּדְּוֵנוֹת אֵלּוּ, שֶׁאִין נוֹהֲגִים דִּין שְׂמִטָּה כְּלָל בְּזָמַן הַזֶּה, וְהַמְּנַהֵג הֵיוּ נוֹהֲגִים עֲדִין בְּזָמַן הָרִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּתְּשׁוּבָה, שֶׁהָיָה צוּחַ כְּכֹרֵכָא לְבִטֵּל הַמְּנַהֵג, וְלֹא אֲשַׁנְחוּ בָּהּ, וְכִבְרָתָבּוּ גַם כֵּן הָאֲחֵרוֹנִים ז"ל טַעַם לְמַנְהֵגֵי שֶׁאִין נוֹהֲגִין שְׂמִטָּה כְּמִבְּאָר בְּדָבָרֵי מַהְרִ"ק שֶׁרַשׁ צ"ב וּמַהְר"ר אִיסְרֵל בְּת"ה סִימָן ד"ש וּבַמַּהְר"ל, וְאִין לְדַקְדָּק אַחֲרֵיהֶם.

וּבְחֻשְׁבוֹן שְׁנַת הַשְּׂמִטָּה נִפְלָה מִחֻלְקֵת, וְהַעֲקָר שֶׁשְׁנַת ש"כ וְשְׁנַת ש"כ"ז הִיְתָה שְׂמִטָּה, וְאִם כֵּן יְהִי שְׁנַת שְׁלִישׁ הַבָּאָה עֲלֵינוּ לְטוֹבָה שְׂמִטָּה, יְהִי רְצוֹן שֶׁיִּבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְיִחַזְרוּ אֶז לְמִנּוֹת שְׂמִטִּין וְיִוְבְּלוֹת "כִּי יָבֵא שְׁלִישׁ" (בְּרֵאשִׁית מַט, יא) לְפָרֵט.

ב שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָת אֶת הַמְּלוּה, וְאֶפְלוּ מְלוּה שֶׁבִּשְׁטָר שֵׁיט בּוֹ אַחֲרֵינָה נְכָסִים. (רמב"ם)

וְהַמְּשַׁכְּנֵתָּהּ, בְּמִקוֹם שֶׁדָּרְכָם לְסַלֵּק הַמְּלוּה בְּכָל עַת שֶׁיָּבִיא מְעוֹתָיו, שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָתָהּ; וּמִקוֹם שֶׁאִינוּ יָכוֹל לְסַלְקוֹ עַד סוֹף זְמַנּוֹ, אִין שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָתָהּ.

וְאִם אֵינָה מְשַׁכְּנֵתָּהּ, אֲלָא שְׁסִים לֹא שָׂדֶה בְּהַלּוֹאָתוֹ, אִינוּ מְשַׁמְטָת. (רמב"ם)

וְיֵשׁ אֲוֹמְרִים דְּהֵי מְלִי בְּאַתְרָא דְלֹא מְסַלְקֵי לָהּ; (תְּרוּמָה) וְכָל שֶׁאִינוּ יָכוֹל לְסַלְקוֹ, אֶפְלוּ יוֹם אֶחָד, מִקְרֵי אַתְרָא דְלֹא מְסַלְקֵי לָהּ. (רשב"א)

ג מִי שֵׁיט לֹא עִסְקָא מִשְׁלַח חֲבֵרוֹ, שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָת פְּלָגָא שֶׁהִיא מְלוּה. (מהר"ם)

ד מִי שֶׁהָיָה שֶׁתָּף עִם חֲבֵרוֹ, וְהָיוּ מִתְעַסְקִים בְּסַחֲרוֹת וּבִשְׂטָרוֹת, וְנִשְׂאָר בְּיַד אֶחָד מֵהַשְּׂתֵפִים, אִין שְׂבִיעִית

^א הַתְּלַבְּטֵי בְּאִיזָה אֹפֶן לְסַכֵּם אֶת דְּבָרֵי הַשּׁוּ"ע, שֶׁכֵּן הַרְמַב"ם בְּפ"ט כְּתַב אֶת עֵיקְרֵי הַדִּינִים הַעוֹלָמִים מֵהַמְּשֵׁנָה וְהַגְּמָרָא. עַל כֵּן הַלְכַתִּי בְּדֶרֶךְ הָאֲמֻצָּע - אֶת מִקְוֹת הַמְּשֵׁנָה וְהַגְּמָרָא לֹא אֲשׁוּב לְהַעֲתִיק כֹּאן, וְרַק אֶת הַסְּבִירוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת בְּטוֹשֵׁעַ וְנוֹי"כ אֲבָרָה בְּהַעֲרוֹת בַּע"ה.

^ב כְּדִי לֹא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׂמִיטָה כְּסָפִים מִיִּשְׂרָאֵל. אֲבָל לֹא אֲסִירוֹ עֲבוֹדַת קִרְקַע בְּיִבּוֹל מְכִיוּן שֶׁרַק בְּזָמַן שְׁנוֹהֵג מִן הַתּוֹרָה שְׂמִיטָה הַבְּרַכָּה יֹעֲשֶׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשִׁלּוֹשׁ הַשָּׁנִים. וְרֹאוּ לֹא יִוְכַלּוּ יִשְׂרָאֵל לְעַמּוֹד בְּכֵךְ. **תּוֹסֵפוֹת.** וְעוֹד - שְׂמִיטָה כְּסָפִים חוֹבַת הַגּוֹף מִשְׁא"כ עֲבוֹדַת קִרְקַע שְׂאִסּוּרָה בְּאַרְץ דּוּקָא. **סִמ"ע.**

^ג וְהַטְעָמִים שֶׁמִּצְאָנוּ הֵם: סוֹבְרִים כְּרַז"ה הָאוֹמֵר שֶׁאִין שְׂמִיטָה כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בִּימֵינוּ, שֶׁרַק בְּזָמַן שֶׁמִּנּוּ יִבְלוֹת נִהְגָה. (**דְּרַכ"מ**) כִּיּוֹן שֶׁכְּתוּב בְּשִׁטְר שְׂמִיטָה לְגַבּוֹת בְּדַרְכֵים שְׂאִינֵם דְּתִיב, נִחְשָׁב כְּאִילוֹ הַתְּנָה עַל מִנְתָּה לֹא שְׂמִיטָה בְּשִׁבְעִית. (**רִאשׁוֹן**) אִף אִם לֹא כְּתוּב בְּשִׁטְר, כִּיּוֹן שֶׁכֵּךְ הַמְּנַהֵג הוּא כְּאִילוֹ הַתְּנָה כְּנִ"ל. (**רִאשׁוֹן**) מְכִיוּן שֵׁשׁ בְּשִׁטְר אַחֲרֵינָה נְכָסִים, סָבְרוּ שֶׁנִּחְשָׁב כְּגַבּוֹ וְאִינוּ מְשַׁמְטָת (**מַהְרִ"ק**), אֲךָ בְּדַק הַבֵּית וְדְרַכ"מ חִלְקוּ עֲלָיו כִּיּוֹן שְׂמִיטָה בְּזָמַן הַזֶּה דְּרַבְנָן, לֹא תִיקְנוּ כֵּן אֲלָא בְּאַרְצוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל כְּבָבֵל. (**תְּרֵה"ד**)

^ד שְׁנֵי טַעָמִים לְמַחְלֻקָּתוֹ:

א. מִתִּי נִחְרַב הַמִּקְדָּשׁ: הָאִם בְּשַׁנַּת 420 לְבַנְיָנוּ אוּ בְּשַׁנַּת 421 לְבַנְיָנוּ. ב. הָאִם צְרִיךְ לְמַנּוֹת אַחֲרֵי כָל שְׁבַע שְׂמִיטוֹת יִבּוֹל אוּ שְׁלֹא אַחֲרָיו הַחֲוֹרְבָן מוֹנִים רַק שְׂמִיטוֹת.

לְרַמְב"ם (בְּהו"א) וְרִאשׁוֹן: הַחֲוֹרְבָן הִיָּה בְּשַׁנַּת 421 לְבַנְיָנוּ וְיֵשׁ לְמַנּוֹת יִבְלוֹת בְּנוֹסֵף לְשְׂמִיטִים.

לְרִש"י - הַחֲוֹרְבָן הִיָּה בְּשַׁנַּת 420 לְבַנְיָנוּ וְאִין לְמַנּוֹת יִבְלוֹת.

מְשַׁמְטָתוֹ, שֶׁאִין שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָת אֲלָא מְלוּה. (רִאשׁוֹן)

ה עֵרַב שְׂפָרַע לְמְלוּה, וְקִדְּם שְׂפָרַע הַלּוּה הַגִּיעָה שְׁנַת הַשְּׂמִטָּה, מְשַׁמְטָת. (רשב"א וְרִש"י)

ו כָּל דְּבַר שֶׁשְׂבִיעִית מְשַׁמְטָת, גַּם כֵּן מְשַׁמְטָת שְׂבִיעִיתוֹ. לְפִיכֵךְ, שְׂבִיעִית הַדִּינִים וְכִיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁאִם הִיָּה מוֹדָה בּוֹ הִיְתָה שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָתוֹ, מְשַׁמְטָת שְׂבִיעִיתוֹ. אֲבָל שְׂבִיעִית הַשּׁוֹמְרִים וְהַשְּׂתֵפִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁאִם הִיָּה מוֹדָה בּוֹ לֹא הִיְתָה שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָתוֹ, לְפִי שֶׁהֵם פְּקֻדוֹן וְלֹא מְלוּה, אִין שְׂבִיעִית מְשַׁמְטָת שְׂבִיעִיתוֹ. (רמב"ם)

הֵגָה: מִי שֶׁחָבַב לְחַבְרוֹ וְנִשְׁבַּע לְשִׁלֵּם לוֹ כָּל דְּבַר שֶׁהַשְּׂבִיעִית מְשַׁמְטָת, פְּטוּר גַּם כֵּן לְשִׁלֵּם מִכַּח הַשְּׂבִיעִית, דְּלֹא נִשְׁבַּע לְשִׁלֵּם רַק כָּל זְמַן שֶׁחָבַב לוֹ כְּמוֹן (**מַהְרִ"ק וְתְּשׁוּבַת רַמְב"ם**) (וְע"ל סִימָן ע"ג סְעִיף ז')

ז (הַלּוּה, ו) תְּבַעוּ וְכִפְרוּ וְנִשְׁבַּע לוֹ, וְהַגִּיעָה שְׂמִטָּה וְהוּא בְּכַפִּירָתוֹ, וְלֹא אַחֲרָיָה שְׂעֵבְרָה הַשְּׂמִטָּה הוֹדָה אוּ בָּאוּ עֲדִים, אִינוּ מְשַׁמְטָת. אֲבָל כִּפְרוּ וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה אַחֲרָיָה, אוּ שְׂבָאוּ עֲדִים קִדְּם סוֹף שְׂבִיעִית, הִיָּה זֹאת מְשַׁמְטָת. (רמב"ם)

ח תְּבַעוּ כְּמוֹן וְכִפְרוּ, וְהִבִּיא עֲדִים וְחִיבּוּהוּ בֵּית דִּין וְכְתַבּוּ לוֹ פְּסַק דִּין, הֵי כְּגַבּוֹי וְאִינוּ מְשַׁמְטָת. (רִאשׁוֹן)

ט הַמְּלוּה אֶת חֲבֵרוֹ, וְהַתְּנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תִשְׁמְטוּן שְׂבִיעִית, הִיָּה זֶה נִשְׁמָט. אֲבָל אִם הַתְּנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה וְאֶפְלוּ בְּשְׂבִיעִית, תִּנְאוּ קִיָּם, שֶׁנִּמְצָא שֶׁחָבַב עִמּוֹ בְּמִמּוֹן שֶׁלֹּא חִיבְתוֹ תּוֹרָה, שֶׁהוּא חָיֵב. (רמב"ם רִש"י וְרִאשׁוֹן) הֵגָה: וְכֵן אִם כְּתַב בְּשִׁטְר לְשׁוֹן פְּקֻדוֹן, אֵינָה מְשַׁמְטָת, דְּלִהְיָ כְּתַב לְשׁוֹן פְּקֻדוֹן, שֶׁלֹּא יִשְׁמָט (**מַהְרִ"ק**). אִם נִהְיָ לְכַתֵּב כֵּן בְּשִׁטְרוֹת, וּבְשִׁטְרָא אֶחָד לֹא נִמְצָא כְּךָ, לֹא אֲמָרִינָן דְּהוּי כְּאֵלוֹ נְכָתַב, אִף עַל פִּי שֶׁלְעֵנִין שְׂאָר דְּבָרִים אֲמָרִינָן כֵּן, כְּדִלְעִיל סִימָן מ"ב (**רִשְׁב"א**).

לְגֵאוֹנִים (וְהַרְמַב"ם לְמַעֲשֵׂה) - הַחֲוֹרְבָן הִיָּה בְּשַׁנַּת 421 לְבַנְיָנוּ וְאִין לְמַנּוֹת יִבְלוֹת. הַנִּפְקָמִי - לְרִאשׁוֹן הַשְּׂמִיטָה בְּתַשְׁעִי"ט. לְרִש"י בְּתַשְׁפִּיא וְלְגֵאוֹנִים בְּתַשְׁפ"ב.

^ה דְּהֵינָן שֶׁהַמְּלוּה אוֹכַל אֶת יִבּוֹל הַקִּרְקַע שֶׁל הַלּוּה וּמִנְקָה לוֹ מְחוּבָּר. **סִמ"ע.**

^ו דְּעֵדִין הִיא בְּרִשׁוֹת הַלּוּה וְקִרְיָן בִּיה לֹא יִגוּשׁ וּבְמִקוֹם שֶׁאִין יָכוֹל לְסַלְקוֹ עַד סוֹף זְמַנּוֹ שֶׁקִּבַּע עִמּוֹ אִינוּ מְשַׁמְטָת דְּהִיא כְּשִׁלּוֹ. **עֲרוּה"ש. וְעִיִן סִמ"ע.**

^ז וְאֵעִיג דְּשְׂמִיטָה בְּזָמַן הַזֶּה דְּרַבְנָן וְחִיּוּב שְׂבִיעִית דְּאוֹרִייתָא, לֹא נִשְׁבַּע מְשׁוּם שֶׁהַפְּקָר בֵּית דִּין הַפְּקָר מְדִאוֹרִייתָא. **רִשְׁב"א.**

^ח לְאַחַר הַשְּׂמִיטָה, (כְּלוּמַר שְׁלֵמוֹת שֶׁהַגִּיעַ זְמַן הַפְּרַעוֹן לְפָנֵי הַשְּׂמִיטָה וְלֹא פָּרַעוּ, נִשְׁבַּע שְׂעִי"פ לֹא יֵאָחַר מִעַבֵּר לְזָמַן מְסוּיִים שִׁיחִיהָ אַחֲרָיָה הַשְּׂמִיטָה. אֲב"א) שֶׁאִם נִשְׁבַּע לְשִׁלֵּם קוֹדֵם הַשְּׂמִיטָה, אֵעִי"פ שֶׁחָבַב הוֹשַׁמְט, צְרִיךְ לְעֲשׂוֹת הַתְּרַת שְׂבִיעִית. **סִמ"ע בְּהַסְבֵּר הַרְמַב"ם.**

^ט וְאִם כֵּן לְמָה תִּיקָן הַלַּל פְּרוּזְבוֹל? הִיָּה יָכוֹל לְהַתְּנוֹת כֵּן: תִּירֵץ הַרִיטְב"א - א. לֹא כָל אֶחָד זֹכֵר לְהַתְּנוֹת כֵּן בְּשַׁעַת הַהַלּוּוּאָה, וְגַם לֹא רוּצָה לְעֲשׂוֹת כֵּן מְכִיוּן שֶׁנִּרְאָה כְּמַתִּיאֵשׁ מְלַגְבוֹת חוּבּוֹ. ב. שְׂמִירָה עֵין רַעָה לְשְׂבִיעִית. ג. לֹא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׂמִיטָה כְּסָפִים.

עוֹד תִּירֵץ בְּתַבּוּאוֹת שׁוּר שֶׁכְּתִיבַת הַפְּרוּזְבוֹל לֹא תְלוּיָה בְּהַסְכַּמַּת הַלּוּה. מִשְׁא"כ תִּנְאֵי זֶה צְרִיךְ שִׁיטְכִים לוֹ הַלּוּה וְאִם לֹא מְסַכִּים וְהַלּוּה לֹא מְלוּוָה מְשׁוּם כֵּךְ עוֹבֵר עַל אִיסוּר הַתּוֹרָה יוֹרְעָה עֵינֵךְ. **וּבַחַת"ס** כְּתַב שְׁלֵמוֹת שֶׁאִם הַתְּנָה כְּדִלְעִיל תִּנְאוּ קִיָּים, אֲסוּר לְעֲשׂוֹת כֵּן לְכַתְחִילָה (דְּלֹא כְּדַמְשַׁע מְרַמְב"ם). עֵינֵךְ ב"י, וְעַל כֵּן תִּיקָן הַלַּל דְּבַר שֶׁהוּא מוֹתֵר ע"פ הַתּוֹרָה.

^י וְיֵשׁ לִיתֵן טַעַם לְחַלֵּק בִּינֵיהֶן - כִּיּוֹן דְּמִדִּין מִצּוֹת שְׂבִיעִית מוֹפְקָה וְעוֹמֵד הוּא מְמַנּוּ, אִין בִּידוֹ לְתוֹבְעוֹ וְלְהוֹצִיא מִיָּדוֹ מִכַּח מְנַהֵג

י המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי בה "לא יגוש" (דברים טו, ב). (רמב"ם)

יא המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם: אתם גבו לי חובי, אינו נשטט. (רמב"ם)

יב המלוה על המשכון, אינו משטט מה שפנגד המשכון. (רמב"ם) ויש מי שאומר, שאף היתר על המשכון אינו משטט. (רי"ש ורא"ש)

יג משכנו שלא בשעת הלוואתו, על ידי בית דין, דינו כמלוה על המשכון. (טור)

יד הקפת (פרוש, שקנה באמנה) חנות, אינה משמטת. ואם זקפה עליו במלוה, משמטת. (רמב"ם)

הגה: ומקרי זקיפה, משעה שקבע לו זמן לפרעו (טור ורא"ש). ויש אומרים דמקרי זקיפה, מיד שקתב בפנקסו כל החשבון בחד (מרדכי).

טו שכר שכיר, אינו משטט. ואם זקפו עליו במלוה, משטט. (רמב"ם)

טז קנס של אוניס ומפתה ומוציא שם רע, אינם משמטים. ואם זקפם במלוה, משמטים. ומאימתי נזקפים, משעת העמדה בדין. (רמב"ם)

יז המגרש את אשתו קדם השמטה, אין כתבתה נשטטת. ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה, משמטת. (רמב"ם)

הגה: הבא מכח גוי, הרי הוא כגוי. ולכן מי שקנה שטר מן הגוי, על חברו, אין השביעית משמטתו (רשב"א). וכן מי שערב בעד חברו נגד גוי, ופרע לגוי, ולקח השטר מן הגוי ותבע חברו באותו השטר, אין השביעית משמטת; אבל בלאו הכי, משמטת, אף על פי שפרע לגוי בשבילו (רשב"א).

יח פרוזבול, אינו משטט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר. (ב"י בדעת הרמב"ם) ויש אומרים דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור ורמב"ן), ונראה לי דיש להקל בזמן הזה:

יט זה גופו של פרוזבול: מוסרני לכם, פלוני ופלוני ופלוני הדינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. והדינים או העדים, חותמים מקמטה. (רמב"ם) והוא הדין שיוכל למסר בבית דין חובותיו שבעל פה (ר"ן).

הכתיבה, דהלוה יאמר דהמלוה בכיון לא כתב כפי המנהג כדי לקיים מצות שביעית. סמ"ע.

^א טעמו משום שמכיוון שנטל את המשכון כנגד כל ההלוואה נחשב כאילו יש בידו משכון ששווה ככל ההלוואה. סמ"ע.

^ב שכל שאינו בר השמטה בתחילתו שוב אינו משמט.

^ג דהיינו שתבעו לא מכח שטר הגוי אלא על כך שפרע את חובו. סמ"ע.

^ד דלא כרבנו יחיאל שכתב שצריך למסור לדיינים עצמם.

^ה וזוהי קולא שהקלנו בפרוזבול. רא"ש. שאע"פ שיוצא לו מזה חובה אח"כ כיוון שכתת זוהי זכות בשבילו- נחשב כיוצא. סמ"ע.

כ תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. (רמב"ם)

הגה: ויש אומרים דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד, ומנהיגי, ואין צריך פרוזבול (טור). ואין חלוק בין אם המלוה בעיר הדינים או לא, כי יכול לומר אפלו שלא בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלוני (מרדכי).

כא יש מי שכתב, ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה אצל שלשה עדים, ויש אומרים אפלו לשנים, ואומר: הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דינים דאנון פלוני ופלוני ופלוני דינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. ואי חתמו בה דיני, טפי מעלי, ואין צריך שם עדים. (תרומה בשם ר"י ברצלוני)

כב אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפלו קרקע כל שהוא סגי, ואפלו אין לו אלא עציץ נקוב מנח על גבי יתדות באויר, אף על פי שאין מקום היתדות שלו, סגי; אפלו אין ללוה כלל, ויש לחיב לו או לערב, או למי שחיב לו, כותבין. ואפלו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחיב לו, מזהב או אפלו על ידי אחר, ואפלו שלא בפניו. (רמב"ם)

הגה: מיהו, אם הלנה לפנינו וצווח: איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל פרוזבול (ר"ן)

כג השאלו מקום לתנור או לכירים, כותבין עליו פרוזבול. (טור) והוא הדין אם השכירו לו. (ב"י ועיטור)

כד היתה לו שדה ממשכנת, כותבין עליה פרוזבול. (רמב"ם)

כה כותבים לאיש על נכסי אשתו, ולאשה על נכסי בעלה, וליתומים על נכסי אפוטרופוס. (רמב"ם)

כו חמשה שלוו מאחד, די לו בפרוזבול אחד. ואם לוו בשטר אחד, אפלו אין קרקע אלא לאחד מהם, כותבים פרוזבול על כלם. (רא"ש)

כז חמשה שהלוו לאחד, כל אחד צריך פרוזבול. (רמב"ם)

כח יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול. מי שחיב לקפת הצדקה, אינו משטט. (רשב"א)

כט יתומים גדולים, טענינן להו שמא היתה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמטנה בשביעית. (רשב"א)

^א ואם כן רק כאשר אדם סמוך על שולחן חברו (ללא התחייבות של חברו) או גר בחצר חברו שלא מדעתו אינו יכול לכתוב פרוזבול. חת"ס.

^ב לרש"י, יתומים לא צריכים פרוזבול על חוב שהיו חייבים לאביהם כי בית הדין הוא אביהם. אך אם הם לווים או מלווים צריכים פרוזבול אלא שיכולים לכתבו על קרקע האפוטרופוס.

^ג אך לרמב"ן אם היו חייבים לאביהם כסף אינם צריך פרוזבול מכיוון שבספרי כתוב שרבי שמעון סובר שהיורש לא צריך פרוזבול. ואם הם הלוו לאחרים, בית הדין אחראיים עליהם ולא צריך פרוזבול. (ולכאורה לשיטה זו אין אופן שבו יתקיימו דברי רבי חוצפית, אך ייתכן שפירש כתרומה, שכאשר היתומים לוו מאחר ואין להם קרקע המלווה כותב פרוזבול על קרקע האפוטרופוס)

ל אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה. לפיכך, המלוה את חברו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין; וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית, אבד החוב: (רמב"ם^א)

לא כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

לב פרוזבול המקדם, פשר; והמאחר, פסול. (רמב"ם)

לג נאמן אדם לומר: פרוזבול היה לי ואבד^ב; ולא עוד, אלא שפותחין לו: שמה פרוזבול היה לך ואבד, ואם אמר: כן, נאמן. (רמב"ם^ג)

הגה: ואם לא פתחו לו הבית דין, ויצא מבית דין וחרז ואמר: פרוזבול היה לי, אם הוא קדם פסק דין, נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין, אינו נאמן (ב"י בשם הרשב"א).

לד וכן אם אמר המלוה: תנאי היה בינינו שלא תשמיטני שביעית, או הקפת חנות היה, או משאר דברים שאין שביעית משמטתו, נאמן, במגו דאי בעי אמר: פרוזבול היה לי ואבד. (רמב"ם וטור)

לה הוציא פרוזבול, וטוען הנתבע ואמר: מלוה זו שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה, התובע נאמן; שאלו אמר: פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד. (רמב"ם)

לו המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלוה: משמט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו: אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואל יאמר לו: בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו: שלי הם, ובמתנה אני נותן לך. החזיר לו חובו ולא אמר לו כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו: שלי הם ובמתנה נתתים לך. ואם לא אמר, לא יקבל ממנו, אלא יטל מעותיו וילך לו. (רמב"ם)

לז שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה^ה. (תרומה)

לח המוכר שטר חוב לחברו ואחר כך עברה עליו שמטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע בעצמו שלא עשה פרוזבול. ואם כבר עברה עליו שמטה כשמוכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד. ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים, נאמן ונפטר הללוה והמוכר ישלם ללוקח^ו. (תרומה)

^א העיטור כתב שהלכה שאינו נאמן, כיוון שהלכה כסתם משנה שלא התירה זאת.

^ב הרדב"ז הגביל טענה זו, כדלעיל ברמב"ם פ"ט הלכה כ"ד.

^ג דברי הרמ"א הם יישוב הב"י לשתי תשובות הרשב"א שנראות כסותרות- שבאחת כתב שאינו נאמן ובשניה כתב שנאמן.

^ד אך צריך להשיב לו את דמי הנייר. סמ"ע.

^ה שלא יכול לחוב לחבירו. סמ"ע.

^ו משמע מלשונו שישלם רק את הסכום ששילם הקונה עבור השטר. ש"ך. אך לעניין דינא כתב שאין בידיו של בעל השטר לטעון חובה למי שקנה את השטר כלל.

^א הרא"ש סובר שאע"פ שהשביעית משמטת בסופה, מאז שנכנסה השמיטה אסור למלוה לגבות את החוב בבית דין, ומצד שני אם יבוא הלווה לפרוע החוב אין צריך לומר לו משמט אני. והב"ח רצה לבאר שהרמב"ם סובר כרא"ש, ורק בהלוואה שנעשתה בשנת השמיטה עצמה, סובר שיכול לגבותה עד מוצאי השמיטה. אך האחרונים דחו דבריו. ואעפ"כ כתבו כמה אחרונים שמי שרוצה להחמיר על עצמו לכתוב שני פרוזבולים- אחד לפני כניסת השמיטה ואחד בסופה, רשאי.

סיכום הלכות ערלה משו"ע יו"ד סימן רצד

סעיף א:

"וכי תבאו אליה ארץ ונטעתם פליעץ מאכל וערלתם ערלתו את פרו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל". ודרשו חז"ל (ברכות לו:)- 'את פרוי'- את הטפל לפרוי, ובנוסף דרשו (ירושלמי)- פרי אתה פודה ואין אתה פודה לא בוסר ולא פגיון". במשנה נאמר- 'הנובלות כולן אסורות' הרמב"ם פירש שהכוונה שנובלות אסורות בין בערלה ובין ברבעי, אך לרא"ש הביאור הוא שנובלות אסורות משום ערלה, אך ברבעי מותרות.² בגמרא ברכות (מ:) מבואר שלחד לישנא נובלות היינו תמרי דזיקא (שהשירן הרוח) ולחד לישנא היינו בושלי כמרא (שאינם מתבשלים באילן, אלא על ידי הבחלה במחצלות. רא"ש שהשמש שרפה אותם. רש"י).

ופסק מרן- הנוטע עצו מאכל, מונה לו ג' שנים מעת נטיעתו, וכל הפרות שיהיו בו בתוך ג' שנים אסורין בהנאה לעולם, בין עקר הפרי בין הגרעינים בין הקלפות, כגון קלפי אגוזים ורמונים, והנץ שלהם, והזגין והגרעינים של ענבים, והתמך העשוי מהם, והפגים והתמרים שאינם מתבשלים, והענבים שלקו ואין נגמרים בבשולן, כלם חביבים בערלה ופטורים מרבעי. ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי.

סעיף ב:

פסק מרן ע"פ המשנה- אכל העלים והלולבים ומי גפנים, דהינו כשחותכין הגפן נוטף ממונו כמו מים, מתרים משום ערלה.

סעיף ג:

משנה במעשרות- רבי אליעזר אומר הצלף מתעשר תמרות ואבינות וקפרס" רבי עקיבא אומר אין מתעשר אלא אבינות. מפני שהן פרי.

בגמרא ברכות (לו:). נאמר שרב סבר כרבי עקיבא לענין ערלה בחו"ל, משום שכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל.

הרי"ף לא חילק בין דין א"י לחו"ל, ויש שהבינו מכך שהוא סובר שהלכה כר"ע אף בארץ (וכך משמע מהרמב"ם³), אך רבנו יונה דחה הסברם ואמר שרק בחו"ל הלכה כר"ע.

ופסק מרן- האביונות והתמרות (והקפריסין⁴) של צלף חביבים בערלה. במה דברים אמורים, בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ, האביונות חביבים ותמרות וקפריסין פטורים.

סעיף ד:

במשנה נאמר שא' בתשרי הוא ראש השנה לנטיעה, ובגמרא (ט:)- מבואר שדבר זה נלמד מג"ש ישנה ישנה'.

עוד בגמרא- תנו רבנן: אחד הנוטע, אחד המבריך, ואחד המרכיב, ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה- עלתה לו שנה, ומותר לקיימן בשביעית. פחות מל' יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית. ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט, אם לערלה ערלה, ואם לרבעי רבעי.

¹ המעמיד גבינה בשרף פגי ערלה- אסור, ובפגי רבעי- מותר. רי"ו.
² וכך מדויק מדרשת חז"ל- 'ואין אתה פודה בוסר ולא פגיון. ב"י.

³ כך מבואר בקידושין נו:.
⁴ כך מבואר במשנה ערלה.

⁵ במשנה הם נקראים 'ענקוקלות', ובירושלמי ביארו שהם 'ענבים שלקו תלתיהו'. וביאר הרא"ש שיש לפרש שלקו קודם שהביאו שליש או לאחר מכן.

⁶ ה"ש"ך ביאר שלרוב הפוסקים כך הלכה, ותמה על מרן שסתם כרא"ש. (ודחה דעת הב"ח שביאר שהרמב"ם דיבר בתמרי דזיקא והטור בבושלי כמרא)
⁷ שאינם טפלים לפרי אלא לעץ. ש"ך.

⁸ האביונות הן הפרי עצמו והקפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים והתמרות בתוך העליון גדלים כמין תמרים ובלטין בעלה כמו בעליו של ערבה. רש"י.

⁹ משום שהלכה כר"ע מחבירו. גר"א.

¹⁰ בדין הורד התחבטו הראשונים, שכן מצד אחד העולם לא נהגו בו איסור ערלה (בחו"ל), אך מצד פשט המשנה בשביעית, יש

ובמשנה שביעית נחלקו כמה זמן לוקח לנטיעה להשריש באדמה (לר"א- ל' יום, לרבי יהודה ג' ימים ולרבי יוסי ורבי שמעון שבעים) וביאר רב נחמן שמחלוקת זו מוסיפה ימים בנוסף על 30 יום בשנה שחשובים שנה. ונפסקה הלכה (ביבמות פג:)- כרבי יוסי. וכ"פ רי"ף ורא"ש.

ופסק מרן- ג' שנים הללו אינם נמנים מיום ליום, אלא הולכים בהם אחר שנות העולם שהיא מתחיל מתשרי, ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי. ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום, ופעמים שהם יתרים על ג' שנים. כיצד, נטע מקדם ט"ז באב, שנשאר עדין מ"ד יום עד ראש חדש תשרי, כיון שהגיע ראש חדש תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים. ואם נטע ביום ט"ז, ומיום ט"ז ואילך, מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמים. ולאחר ראש חדש תשרי של שנה רביעית, כל הפרות שיהיו בו קדם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אף על פי שנגמרים אחר כך. והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית, נקראים רבעי. ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חלון גמורים.

סעיף ה:

על פי הגמרא שהובאה לעיל נחלקו הראשונים בדין נטיעה שניטעה לאחר ט"ו באב- מתי נגמרות לה שנות הערלה-

לר"ז"ה ור"ן לעולם שנות הערלה נגמרות בטי"ו בשבט. אך לרמב"ם¹⁰ וראב"ד רק בנטיעה שהקלנו עליה בתחילתה מחמירים עליה בסופה, אך אם לא הקלנו עליה- מחשבים עד א' בתשרי. וכן נראה מדברי רש"י.

ופסק מרן- הא דאמרין שלאחר ראש חדש תשרי של שנה רביעית כל הפרות שחנטו קדם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אף על פי שנגמרים אחר כך, דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחילתה¹¹ שפיון שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמירו עליה בסופה, הא לאו הכי לא. ויש אומרים דלא שגא.

סעיף ו:

ויקרא יט- ובשנה הרביעית יהיה כלפריו קדש הלולים לה'. ובקידושין (נד:)- למדו מכך בג"ש ממעשר שאף נטע רבעי קדש. ובברכות(לה). נאמר שהילול מלשון חילול- אחליה והדר אכליה. בתוספתא נאמר- אבל הכל מודין שאין פודין במחובר לקרקע.

בטעם הדבר נחלקו הראשונים:

רמב"ם- משום שנלמד ג"ז ממעשר, וכמו שלא ניתן לעשר במחובר כך לא ניתן לפדות במחובר.

תוספות ורא"ש- משום שלא בקיאים בשומא בעודו מחובר. משנה במעשר שני- והצנועים מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו. והיו עושים כך משום תקנה, כדי שלא ייכשלו אנשים באכילת נטע רבעי לא מחולל. בערכין (כט-)- אמר שמואל- הקדש שווה מנה שחיללו על שווה פרוטה- מחולל. ובימינו שאין הפסד לבדק הבית ניתן לעשות זאת אף לכתחילה.¹²

לורד שביעית ומכאן שהוא נחשב עץ. הראב"ד ביאר שהזרע הוא הפרי והעליון (שבהם משתמשים) כמו שאינם, ואפילו כשומר לפרי אינם נחשבים. למעשה הראב"ד היקל בחו"ל מדוחק (כנראה משום שכל ערלה בחו"ל מותר. אבי"א), והרמב"ן כתב על כך שהמחמיר תע"ב.

¹³ ללבוש קפריסין פטורים תמיד. והש"ך דחה דבריו.

¹⁴ בחו"ל יש להקל אף בלי"ג יום. חת"ס. (אך לא פסק כך)

¹⁵ ובספק אם ניטע קודם זמן זה הולכים לקולא בחו"ל. שספק ערלה מותר אף באתחזק איסורא. פת"ש.

¹⁶ משום שאף שר"ה לנטיעה הוא בא' תשרי, ר"ה לאילן הוא ט"ו בשבט. ועוד, שכל פירות שגדלים עד ט"ו בשבט גדלים מגשמים של שנה הקודמת.

¹⁷ פשט הרמב"ם שבנוטע לאחר ט"ו באב, לעולם מונים ג' שנים מיום ליום, וכן מפורש בכמה מתשובות הגאונים.

¹⁸ וכשלא מנינו שנה שלמה נחשב שהקלנו עליה בתחילתה. ש"ך.

¹⁹ וכן פסקו רמב"ם ורא"ש. וכתב רבינו יונה שהיינו דוקא בחו"ל. אך הב"י כתב שלא משמע כן בגמרא שלא חילקו בכך, אלא לענין שדה החרם בחו"ל.

לדעת רבינו יונה אין לפדות נטע רבעי במחובר בשום אופן. וכן נראה מהרמב"ם והרא"ש^א. וכן דעת תרה"ד.
אך לרשב"א ובי"י ניתן לפדות נטע רבעי בזמננו במחובר, מכיוון שבימינו לא שייך בקיאות בשומא (שהרי נפדה על פרוטה, וכן משום תקנה. וקל וחומר אם מתנה שהחילול יחול רק לאחר שהפירות ייקטפו (רי"י בשם רב יהודאי).

ופסק מרן- פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר, ובזמן הבית היו צריכין להעלותן לירושלים לאכלם שם, או לפדותם ולהעלות הפדיון שם, והם מתרים מיד אחר הפדיון. והאדנא, שאין יכולין להעלותם לירושלים, פודים אותם אחר שיגמרו ויתלשו. ויכול לפדות את פלם בשנה פרוטה, אפלו הם רבים, וישליף הפרוטה לים הגדול או ישחקנה ויפזרה לרוח, או ישליכנה בנהר אחר שחיקה, ויברך בשעת פדיון (קודם שישליכנה לים. ש"ד): אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי, או יפדה בפרות שישוו שנה פרוטה, שהיא אחד מל"ב במעשה פסח שהיא אשפיר"ו אוטמאני"ם ששוקל ט"ז גרעיני שעורה שהיא רביע דר"הם (לשון עצמו). הגה: ומטבע הרגילה במדינות אלו, החצי וי"נר, הוא יותר משנה פרוטה פודין עליוי (תה"ד). פרות רבעי פטורין מלקט ושחכה ופרט ועוללות.

סעיף ז:

בברכות (לה). נחלקו תנאים האם דין רבעי נוהג בכל העצים או רק בכרם. ונפסקה הלכה (בארץ) כמאן דאמר נטע רבעי.

ולעניין חו"ל נחלקו הראשונים:

לרמב"ם אין נטע רבעי נוהג כלל בחו"ל. לרי"י נטע רבעי נוהג אף בחו"ל. ולדעת רוב הראשונים^ב- כרם רבעי נוהג בחו"ל אך לא נטע רבעי. וכן נהגו העולם.

עוד נחלקו האם נוהג דין רבעי בגפן יחידית- לרמב"ן נוהג, אך לרב אחאי גאון, רז"ה ורשב"א דווקא בכרם שלם נוהג רבעי.

ופסק מרן- דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ. ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ, אבל בחוצה לארץ פרות הבאים אחר שעברו שני ערלה מתרים בלא פדיון ויש אומרים^ג שאינו נוהג בחוצה לארץ רק בכרם, ולא בשאר אילנות (גאונים ורא"ש).

סעיף ח:

פסק מרן ע"פ הגמרא (קידושין לו.)- ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, בין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל, אלא שבארץ ישראל היא מן התורה, ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני. הגה: ואסור ללקט לנכרי פרות מאילן שלו שהיא ערלה, משום שנהנה בפה שמחזיק לו הנכרי טובה על זה (פל בו ובי"ה בשם א"ח).

סעיפים ט-י:

במשנה נאמר- החדש אסור מן התורה בכל מקום, והערלה הלכה והכלאיים מדברי סופרים.

בקידושין (לח-לט) מבואר שלדעת שמואל הלכה הכוונה למנהג, שהחמירו על עצמם בני חו"ל לנהוג בערלה, אך לדעת רבי יוחנן הלכה הכוונה להלכה למשה מסיני. ואין להקשות למה מצינו שהקלו בספקה, מכיוון שכך נאמרה הלכה- שספקה מותר.

א"ל עולא לרב יהודה: בשלמא לדידי דאמינא הלמ"מ, היינו דשני לן בין ספק ערלה לספק כלאים; דתנן: ספק ערלה בארץ- אסור, בסוריא- מותר, בחוצה לארץ- יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט, ואילו גבי כלאים תנן: כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו, בארץ- אסור, בסוריא- מותר, בחוצה לארץ- יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד; אלא לדידך, ניתני: או זה זה יורד ולוקח, או זה זה יורד ולוקט! האמר ליה שמואל לרב ענן, תני: או זה זה יורד ולוקח, או זה זה יורד ולוקט. מר בריה דרבנא מתני ליה לקולא: זה זה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד. אמר ליה לוי לשמואל: אריוך, ספק לי ואנא איכול. רב אויא ורבה בר רב חנן מספקו ספוקי להדדי^א.

לרש"י הלכה כרבי יוחנן ומותר ליהודי רק לקנות מהגוי ובלבד שלא יראה שקטף מעצי ערלה^ב. ובכלאיים אסור רק כאשר היהודי לוקט בידיו.

מדברי הרמב"ם נראה שלא חילק בין ערלה לכלאיים^ג.

הרי"ן בשם יש מפרשים שבערלה- שכאשר הפירות נמכרים מחוץ לכרם- בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר. אך כשהפירות נמצאים תלושים בתוך הכרם- בסוריא אסור ובחו"ל מותר. ובכלאיים- מותר בחו"ל אף לומר לגוי לקטוף מהירק בסתם.

ופסק מרן- ספק ערלה בארץ ישראל, אסור. ובחוצה לארץ, מתר. כיצד, פרם שיש בו נטיעות של ערלה, וענבים נמכרים חוצה לו, בארץ ישראל, אסור; ובסוריא, מתר, והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם; ובחוצה לארץ, מתר, אפלו ידע שהובאו מאותו הכרם, רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה. וכל שפן^ד שפךם שהיא ספק ערלה שהיא מתר (טור ורא"ש).

ופסק מרן- פרם שהיא ספק ערלה, בארץ ישראל, אסור; ובסוריא, מתר, ואין צריך לומר בחוצה לארץ.

סעיף יא:

בבא בתרא (כד.)- ההוא חצבא דחמרא דאישתכח בפרדיסא דערלה, שריא רבינא. לימא, משום דסבר לה דרבי חנינא! (שסובר שרוב עדיף מקרוב) שאני התם, דאי מיגניב מינה- אצנועי בגויה לא מצנעי (שמתירא שמה ימצאוהו דורכי ענבים. רש"י). והני מילי חמרא, אבל עינבי מצנעי.

ופסק מרן- חבית של יין הטמונה בכרם של ערלה, מתר^ה, שאין הגנב גונב מפרם זה וטומן בתוכו. אבל ענבים שנמצאו טמונים בו, אסורים^ו, שקרוב הדבר שגנבם ממנו וטמנם בתוכו.

^א ואין צורך לשנות הגרסא במשנה, מכיוון שזה נצרך רק לשיטת שמואל, ואין הלכה כמותו. ב"י.

^ב ודבר זה קשה למאי דקיי"ל כרבי יוחנן!

^ג הרי"ן ביאר שהרמב"ם סובר שיש לשנות לקולא בין בערלה ובין בכלאיים כמר בריה דרבינא, ובשניהם אין איסור אלא כאשר לוקט ביד אן רואה את הגוי לוקט מפירות ערלה.

^ד הבי"י תירץ- א. השווה את דין כלאיים לערלה לחומרא (כיוון דקיי"ל כר"י). ב. בערלה אסור לראות את הגוי לוקט, ובכלאיים אסור דוקא אם היהודי לוקט, אך כשרואה את הגוי לוקט אין בעיה. אך דחה הסבר זה מהרמב"ם במקום אחר.

^ה כתב זאת להוציא מדעת מרן שפסק כרמב"ם בסעיף י"י ש"ד. אך ה"ט"ז ביאר שמרן פסק כטור. ורמ"א פסק כמרדכי, שהתיר ליהודי לקטוף אף בכרם ספק ערלה בחו"ל, שכך נאמרה הלמ"מ, משא"כ בספק כלאיים שישנו עכ"פ ספק איסור דרבנן. ^ו לר"ח מותר דווקא בהנאה אך אסור בשתיה. אך לתוספות מותר אף בשתיה כשרוב הגנבים יהודים.

^ז כך דעת הרמב"ם, דלא כרא"ש שכתב שלמאי דקיי"ל כרבי חנינא, אף הענבים מותרים משום שרוב וקרוב- הולכים אחר הרוב. וה"ט"ז תירץ אליבא דרמב"ם שבמקרה זה הדין שונה מכיוון שקרוב הדבר שהם מכרם זה- כאן נמצאו כאן הי'.

^א וכתב הבי"י דאפשר שאורחא דמלתא נקטו אך לדינא יודו לרשב"א.

^ב ובשעת הדחק יש להקל לפדות במחובר אם מתנה שיחול לאחר שייתלש. ש"ד.

^ג ואין לפדות על שמיינית ווינר, אף שהוא שווה פרוטה, כי ניתן לקנות איתו רק מעט מזעיר. ש"ד.

^ד רמב"ם. כדעת בי"ה במשנה.

^ה משום שלא מצינו שדיברו על כך חכמים, וכן משום ק"ו- ומה סוריה שחייבת במעשרות ובשבועית פטורה מרבעי, ק"ו חו"ל. ^ו שלא מצאנו שהוציאו אותו מכלל זה, וכמו שערלה נוהגת בחו"ל כך גם רבעי. אב"א.

^ז רב אחאי גאון, תוספות, רבנו יונה, רז"ה, רא"ש ורשב"א.

^ח משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ורי"י כתב על זה שלא אומרים זאת אלא היכא שחכמים אמרו זאת, כצ"ל.

^ט מפאת המחלוקת יש לפדות בחו"ל מכל עץ ללא ברכה. ש"ד. ^י כ"כ כל הראשונים, ומהם- תוספות, רא"ש ורי"ן. (ערלת גוי בחו"ל דרבנן. חת"ס.)

^{יא} או שכולו ספק אם עברו עליו ג' שנים או שמדובר שיש בו נטיעות זקנות וילדות. רש"י. ולרמב"ם יש לבאר, שאף אם הוא ודאי ערלה, נחשב ספק כאשר נמכר חוצה לו, ואם כולו ספק, מותר ליהודי אף ללקוט ממנו ביד. ב"י.

^{יב} ועשו זאת משום שסברו שהערלה בחו"ל חיובה ממנה. ב"י.

סעיף יב:

משנה בערלה- רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי. ובעבודה זרה (מח: נאמר- ואמר רב יהודה אמר רב: מודה רבי יוסי, שאם נטע והבריך והרכיב - מותר! משום שסובר י'ה וזה גורם- מותר'. (וכאן האדמה והפרי יחד הצמיחו את העץ. רש"י) ופסק מרן- אסור לטע פרי של ערלה; ואם נטעו, הפרות שיוצאים ממנו, מתירים, ד'זה וזה גורם, מתיר. ומתיר לטע יחור (פ' ענף מן האילן) של ערלה, שאין ערלה אלא בפרי.

סעיף יג:

בע"ז (כב-). הנהו מוריקאי (מגדלי כורכום. רש"י) דגוי נקוט בשבתא וישראל בחד בשבתא, אתו לקמיה דרבא, שרא להו. איתביה רבינא לרבא: ישראל וגוי שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לגוי טול חלקך בשבת ואני בחול, ואם התנו מתחלה - מותר, ואם באו לחשבון- אסור! איכסיף. לסוף איגלאי מלתא דהתנו מעיקרא הוו. רב גביה מבי כתיב אמר: הנהו שתילי דערלה הוה, גוי אכיל שני דערלה וישראל שני דהתירא, אתו לקמיה דרבא, שרא להו. והא אותביה רבינא לרבא! לסייעה סייעיה. והא אכסיף! לא היו דברים מעולם.

לרמב"ם ור"ן צריך גם להתנות מתחילה שכל אחד יאכל שלושה שנים, ואעפ"כ אסור להתנות שיבואו לחשבון אח"כ. אך לרש"י ורא"ש מותר אף אם לא התנו מתחילה, ובלבד שלא יעשו חשבון. ופסק מרן- נכרי וישראל שהיו שתפין בנטיעה, אם לא התנו מתחלה, אסור. ואם התנו מתחלת השתפות שיהא העובד פוכבים אוכל שני ערלה, וישראל אוכל ג' שנים משני התר כנגד שני ערלה, הרי זה מתיר, ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד, כגון שיחשב כמה פרות אכל העובד פוכבים בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפרות, שזה אסור מפני שהוא כמחליף פרות ערלה. הגה: וגיש מתירין אפלו לא התנו מתחלה, רק שהישראל אומר לעובד פוכבים: טל אתה שני הערלה ואני אטל שני התר כנגדן (טור והרא"ש).

סעיף יד:

פסק מרן ע"פ רבנו ירוחם- מתיר לומר לעובד פוכבים בשני ערלה: עבד פרמי ותטל פירותיה, ותן לי פרמך שעברו עליה שני ערלה ואעבדנה ואטל פירותיה.

סעיף טו:

פסק מרן ע"פ כפתור ופרח בשם הראב"ד- מתיר למכר לעובד פוכבים פרות שני ערלה לשלש שנים, מאחר שלא באו לעולם.

סעיף טז:

פסק מרן ע"פ הגמרא^א (ר"ה ט)- אֶחָד הַנוֹטֵעַ גֵּרְעִין אִו יַחֲוֹר אִו שְׁעָקָר כֹּל הָאֵילָן וְנוֹטֵעַ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְאֶחָד הַמְרַכֵּיב יַחֲוֹר בְּאֵילָן

^א לב"ח, הכוונה שאסור שיתנו מיד אחרי עשיית השותפות שיבואו לידי חשבון, אך אם לאחר שעשו שותפות עשו חשבון כמה כל אחד אכל- מותר, שגם אם יתברר שהישראל צריך לאכול יותר פירות אין הם חליפי ערלה, אלא כמותה שהגוי נותן לישראל. אך הט"ז חולק וסובר שבכל אופן אסור לעשות חשבון. ^ב ואין בדבר איסור שליחות לדבר עבירה, כיוון שאין איסור לעבוד בשדה ערלה, ואף חליפי ערלה לא שייכים כאן מכיוון שזהו הנוהג- 'שנה שזה עובד הוא אוכל'. ורק לעניין שבת יש צורך בהתנו, מכיוון שבשבת אסור לעשות מלאכה, משא"כ בערלה. ש"ד.

^ג ואע"פ שר"י חולק בשיטתו היש מתירין שהביא הרמ"א לעיל, ולמרן אין הלכה כמותם, כאן שונה, מכיוון שהיו כמכירת קרקע. ט"ז. או משום שלעיל הם שותפים בשדה, משא"כ כאן, שנחשב כפועל בשדה. ש"ד.

^ד והוסף- 'ולא מכר לו אלא מקום צמיחתו, ועצי ערלה מותרים'. הט"ז תמה על מרן- למה בסעיף י"ג הצריך לעשות תנאי בתחילת השותפות, וכאן מבואר שאפשר להתנות כל עוד לא צמחו הפירות! ותירץ נקוה"כ שלעיל יאכל היהודי פירות אחר שיבואו לעולם, וכאן מוכר עוד קודם שיבואו לעולם.

^ה במשנה נאמר שהמברך והמרכיב חייב בערלה, ובספרי נאמר שפטור. וביאר הר"ן ע"פ הירושלמי שבמברך יש לחלק בין

אחר, ואחד המברך, דהינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן, ומטמין אמצעייתו בגומא, וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן, כלם חייבים בערלה. ודוקא שחתכו מצד זה מעקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחבר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו, ופטור.

ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ, ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה, כל זמן שהראשון מחבר לעקר האילן כלם פטורים. הפסיק הראשון מעקר האילן, חייבים, ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעקר פטור. ואם יעקר העקר מהקרקע, חוזר להיות טפל לענף שהבריך, ומוזנין בין לעקר בין לענף משעה שנגער. (משנה בערלה)

סעיף יז:

ע"פ המבואר לעיל נראה פשוט שאסור לשתות יין מגפני הגויים שמנהגם להבריכם בכל שנה (ולחתכם מהעיקר) אך המנהג להתיר בכך מהטעמים שפסק מרן- אף על פי שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה, מתיר לשתות יין מגפני העובדי פוכבים, משום דספק ערלה מתיר (ר"י).

ואפלו בפכרים שישאל עובדי אותם ומכריכים אותם בכל שנה, מתיר, משום דמברך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ. (רמב"ן ורא"ש)

ויש למצא התיר גם לבני ארץ ישראל ביין של פרמי העובדי פוכבים, משום דרבא דגפנים לאו ערלה נינהו. ואפלו בפכרים שידוע ודאי שיש בהם ערלה, יש להתירה משום דקדשם שיעברו עליה שני ערלה אינם עושים פרות, ואם עושים, הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין. (ב"י)

סעיף יח:

משנה בשביעית- אילן שנגמם והוציא חליפין- מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן- דברי ר"ש.

ובירושלמי נאמר- ר"ש ור"א בן יעקב שניהם אמרו דבר אחד, דאמר רבי שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם ר"א בן יעקב- הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין, דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ.

לרמב"ם ורשב"א, מכיוון שרבי שמעון הועמד בשיטה' יחד עם ראב"י, אין הלכה כמותו אלא כחכמים. אך הרא"ש פסק כמותם מכיוון שמשנת ראב"י קב ונקי ור"ש מסייע ליה.

ופסק מרן- אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשרש, אינו חייב אלא אם כן נקצץ מעם הארץ, ומוזנין לו משעת קציצה. אבל אם נשאר ממנו כל שהוא, פטור.

סעיף יט:

פסק מרן ע"פ משנה בערלה- אילן שעקרו רוח"א או שטפו נהר והולכיו למקום אחר, ומהעפר שסביב שרשי עמו, והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ, אומדים אותו אם היה יכול לחיות

נפסקה ללא נפסקה (ואף אם לא נפסקה ואינה יונקת מהזקנה- חייבת) וכ"פ רמב"ם, ר"ש ורא"ש.

עוד כתב הר"ן, שבמרכיב יש לחלק בין מרכיב בעץ מאכל זקן שבטל (וכפי שנאמר בסוטה 'ילדה שסיבכה בזקנה- בטלה') אך המרכיב על עץ הפטור מערלה- כגון בעץ סרק, או בעץ המיועד לסייג ולקורות- חייב בערלה, שאין בעץ הבסיסי ערלה כלל, ולכן אין הילדה מתבטלת בו.

^י בגמרא סוטה נאמר שמברך ומרכיב אינו נחשב כנוטע לעניין חוזר מעורכי המלחמה. ועפ"ז ביארו שלמרות שאין הלכה כמותו בארץ, נקל כמותו בחו"ל. והמרדכי סובר שהלכה כראב"י אף בארץ שמשנתו קב ונקי.

^י הש"ך נטה לדעת הרא"ש וביאר שלא אומרים אין הלכה כשיטה' בירושלמי אלא בבבלי, וכן, שאין אומרים 'שיטה' במקום שקיי"ל כאחד מבעלי השיטה, וכמו שקיי"ל כר"ש לעניין שמיטה, כך קיי"ל כראב"י לעניין ערלה.

^ה הלבנושי שרד דקדק מכאן שאסור לכתחילה להעביר אילן אף אם מעבירו עם עפר ויכול לחיות ג"ש. אך ערוה"ש כתב שההיתר לכתחילה ולא מצינו איסור כזה.

^ט וצריך שיוכל לחיות ג' שנים (פרח מטה אהרון) ויש שחילקו שבא"י צריך לחיות ג"ש ובחו"ל מספיק מקצת ימים (שיבת

בְּעַפְרָה הָרְאִישׁוֹן שֶׁבָּא עִמּוֹ בְּלֹא תוֹסֶפֶת עִפְרָה אַחֵר, הָרִי זֶה כְּנֻטָע
בְּמִקְוֵמוֹ וּפְטוּר מִהָעֶרְלָה. וְאִם לֹא, חֵיב.

סעיף כ:

פסק מרן ע"פ משנה בערלה-אילן שֶׁנֶּעְקַר וְנִשְׂאָר מִשְׂרָשׁוֹ
מִחֻבֵּר, אֶפְלוּ קַעֲבֵי הַמַּחֲט שְׁמוֹתַיִן בּוֹ הַבְּגָד לְאַחַר אֲרִיגָה,
בְּיָדוֹעַ שְׂיֻכַּל לְחַיִּית בְּלֹא תוֹסֶפֶת עִפְרָה, וּפְטוּר אֶפְלוּ הוֹסִיף עָלָיו
עִפְרָה הַרְבֵּה.

סעיף כא:

פסק מרן ע"פ סוטה (מג:)-יְלֻדָּה שְׂאִינָה גְבוּהָה טַפַּח חֵיבָת
בְּעֶרְלָה לְעוֹלָם מִשּׁוּם מְרֵאִית הָעוֹן, שְׂנֵרְאָה כְּאִלוּ הִיא בַּת שְׁנֵתָה.
בְּמֵה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּנִטְיָעָה אַחַת אוֹ אֶפְלוּ שְׂתִים כְּנֻטָע שְׂתִים
וְאַחַת יוֹצֵא זָנֵב, אֲבָל אִם כָּל הַפְּרָם כֶּךָ, שְׂרִי, דְּאִית לָהּ קָלָא.

סעיף כב:

במשנה- בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות- אם הוסיף
במאתיים אסור.

ופסק מרן- בְּרִכָּה שֶׁנֶּפְסְקָה וְהִיא מְלֵאָה פְּרוֹת, וְכֵן (רא"ש) אֵילָן
זָקֵן שֶׁנֶּעְקַר וְבוֹ פְּרוֹת וְשִׁתְּלוּ בְּמִקְוֵם אַחֵר, אוֹ שֶׁלְּקַח עֵנֶף מֵלֵא
פְּרוֹת מֵאֵילָן זָקֵן וְהִרְכִּיבוּ בְּיָלְדָה, אִם נִתְּוֹסֵף בְּפָרִי עַד שְׂאִין
בְּפָרִי הָרְאִישׁוֹן שֶׁהוּא הֵתֵר מֵאֵתִים חֲלָקִים עַל הַתּוֹסֶפֶת, אֲסוּר.
וְאִם לֹא, מִתֵּר.

אֲבָל אִם הִרְכִּיב עֵנֶף מֵלֵא פְּרוֹת שֶׁל עֶרְלָה בְּתוֹךְ אֵילָן זָקֵן, הַפְּרוֹת
שֶׁל הָעֵנֶף אֲסוּרִים לְעוֹלָם, אֶפְלוּ גָדְלוּ הַרְבֵּה. (נדריים נז:)

סעיף כג:

במשנה- הנוטע לסייג ולקורות- פטור.

ובירושלמי למד זאת ממה שנאמר- ונטעתם כל עץ מאכל.

רשב"י אומר שדוקא אם נטע עצים הראויים למטרת סייג או
קורות פטור. אך רבי זעירא הסביר שאף אם נטע עצים באופן
המוכיח שלא ניטעו לאכילה- פטור.

עוד במשנה- רבי יוסי אומר- אפילו אמר הפנימי למאכל
והחיצון לסייג- פנימי חייב וחיצון פטור.

בירושלמי נאמר שה"ה אם אומר שהתחתון למאכל והעליון
לסייג- תחתון חייב ועליון פטור. וכ"פ רמב"ם ר"ש ורא"ש.

ופסק מרן- הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצרף אכילה, אלא
להיות גדר לשדה או בשביל העצים לשרפן או לבנון, פטור.
והוא שיהא נכר ש'אינו לצרף אכילה, כגון אם הוא לשרפה
שנטען רצופים ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי, ואם הוא
לבנון שמשפה הענפים כדי שיתעבו, ואם לגדר שהוא במקום
שצריך לגדר. ואפילו אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין
תחתון בין עליון לצרף אחד מאלו, וצדו השני לאכל, את שלצד
אכילה חייב, והשאר פטור.

ואם חשב עליו אחר כך לאכילה, חייב בערלה וברבעי (רמב"ם
ע"פ ירושלמי), ומונין לו משעת נטיעה (רא"ש).

אבל אם לא חשב עליו עד סוף שנה שלישית, אין בו דין רבעי,
ש'אין דין רבעי בלא ערלה. ואם נטעו למאכל ואחר כך חשב עליו
לאחד מאלו, חייב. (רמב"ם ורא"ש ע"פ ירושלמי)

ציון) ומקובל בין הפוסקים היום לשער אף בארץ ישראל שיכול
לחיות י"ד יום (פניני הלכה).

א ובאופן הבדיקה נחלקו הראשונים (בהסבר הירושלמי):

לר"ש תולשים פרי ומשוויים אותו לפרי שעדיין מחובר, ורואים
כמה זמן לוקח למחובר לגדול עד שיהיה בו 1200 יותר.

לרמב"ם הזמן שבו הפרי מתייבש הוא הזמן שלקח לו לגדול.

ב שאין גידולי היתר מבטלים את העיקר. (לר"ן, אף שאר
הגידולים שנתווספו נאסרים, שאם היו מותרים היו מעלים את
הערלה, אך לרא"ש- הגידולים עצמם מותרים, שהעיקר אינו
יכול לבטל את הגידולים)

ג ולא נחשב שגידולי היתר גדלים מתוך האיסור (מה שאסרונו
בסעיף הקודם) שכן כאן לא ניכר שההיתר גדל מהאיסור. ב"י.

ד כך ביאר הרא"ש את דברי רבי זעירא, אך הרמב"ם השמיט
הירושלמי, ואפשר שביאר שרבי זעירא סבר שמכוון שהדרך
היא לטעת אותם בצורה שונה, אפילו לא שינה- כשינה דמי.

סעיף כד:

פסק מרן ע"פ הירושלמי- הנוטע לצרף מצוה, כגון לצרף לולב או
אתרוג, חייב.

סעיף כה:

במשנה- הנוטע לרבים- חייב, ורבי יהודה פוטר.

לרמב"ם- בארץ ישראל חייב ובחו"ל פטור. הטור תמה עליו
ואף הרא"ש לא חילק בכך.

בירושלמי מבואר שהכוונה שנטע ברשות היחיד והיא של הרבה
בני אדם, כגון בירושלים.

ופסק מרן- הנוטע בתוך שלו לצרף רבים, חייב.

סעיף כו:

ירושלמי- רבי יצחק בר חקולה בשם חזקיה הנוטע בעציץ שאינו
נקוב חייב בערלה. רבי יוסי אמר מפני שהשרשין מפעפעין
אותו. רבי יונה מפיך לישנא כלי חרש עומד בפני שרשין.
ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה-

לרא"ש רק עציץ מעץ שאינו נקוב פטור מערלה.

לתוספות רק עציץ חרש שאינו נקוב- פטור.

לר"ת רק עציץ חרש נקוב חייב.

לרמב"ם כל העציצים חייבים.

פסק מרן ע"פ הרמב"ם- הנוטע ברשות הרבים, והגזלן שנטע,
והעובד כוכבים שנטע, בין לעצמו בין לישראל, והנוטע בבית
ועל גג ש'מלאו עפר ונטע בו, והנוטע בספינה, או בעציץ אף על
פי שאינו נקוב, חייב.

סעיף כז:

בירושלמי- רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק- גפן שעלת במקום
חורשין פטורה מן הערלה. אמר ר' יוסי- אפילו נטעה. והתנין
העולה מאליו חייב בערלה! תמן כשנטעה במקום ישוב ברם
הכא שנטעה במקום חורשין. אמר רבי ליעזר הדא דתימר
כשאינה עושה כדי טפילתה אבל אם היתה עושה כדי טפילתה
חייבת. וכ"פ הרמב"ם וטור.

ופסק מרן- העולה מאליו (ברשות היחיד, חייב). במקום
טרשים, (פ"י סלעים חזקים וקשים), פטור. אפילו הנוטע במקום
ש'אינו ישוב, פטור, והוא שלא יהיה עושה כדי טפול ש'מטפל
בפירותיו עד ש'מביאם לישוב. אבל אם היה עושה כדי טפול,
חייב.

סעיף כח:

פסק מרן ע"פ הגמרא ביבמות (קכב.)- עובד כוכבים ש'היה מוכר
פרות ואמר: של ערלה הן, או של נטע רבעי הן, אינו נאמן, ואפילו
(ר"י) אמר: מאיש פלוני לקחתים".

ה לעני"ד נראה שחילק בכך משום שכל המיקל בארץ הלכה
כמותו בחו"ל. והב"ח ביאר שמכוון שהפסוק שממנו מרבים את
הנוטע לרבים (לכם ערלים) נאמר רק בנוטע בארץ.

י לרא"ש יש לקרוא זאת בתמיהה. אך לתוספות זוהי קביעה.

י א אם הנקב אינו כנגד השורש- נחשב כאינו נקוב. רשב"א.

ה ישאע"י שאינו כארץ לזרעים, הרי הוא כארץ לאילנות.

ט כל זה מבואר במשנה, פרט לנוטע בבית ובעציץ שהוא ירושלמי
והנוטע על גג שמקורו ברא"ש (אע"פ שהנוטע בגג מביא ואינו
קורא, זה דוקא בביכורים שצריך להביא משבח הארץ).

ז כך ביאר הרמב"ם בפיה"מ. והוסיף שהעולה מאליו ברה"ר
פטור. וכמבואר בספרא- ונטעתם- פרט לעולה מאליו.

ח ערלה בטלה במינה במאתיים, ושלא במינה בסי. ש"ך.

